

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Θαλάσσια σύνορα και προσφυγικές ροές: το παράδειγμα των νησιών του
Βορείου Αιγαίου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιωάννης Πιπεράς

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Ιωάννης Ψυχάρης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Βασίλειος Τσέλιος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Βασίλειος Αυδίκος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ιωάννης Πιπεράς, 2024-2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Πίνακας περιεχομένων

Πίνακες και διαγράμματα	4
Σκοπός της εργασίας	5
Ευχαριστίες.....	6
Κεφάλαιο 1 ^ο Εισαγωγή.....	7
1.1 Εισαγωγικά στοιχεία και έννοιες.....	7
1.2 Τα σύνορα και η φύλαξη τους στην πορεία του χρόνου.....	9
1.3 Τα κινητά ανθρωπιστικά σύνορα.....	11
1.4 Θαλάσσια σύνορα και γκρίζες ζώνες.....	12
Κεφάλαιο 2 ^ο Πως επίδρασε η προσφυγική κρίση στα νησιά του Βορείου Αιγαίου	16
2.1 Προσφυγικές Ροές στη Λέσβο: Εξέλιξη Ανθρωπιστικής Αντίδρασης.....	16
2.2 Η περίπτωση της Χίου.....	20
2.3 Οι «φωνές» των ντόπιων.....	26
Κεφάλαιο 3 ^ο Ο ρόλος της ΕΕ στην προσφυγική κρίση.....	28
3.1 Θα μπορούσε η ΕΕ να χειριστεί την προσφυγική κρίση;	28
3.2 Μια ασύμμετρη κρίση στην ΕΕ	30
3.3 Η εξωτερίκευση των συνόρων της ΕΕ	32
3.4 Η εσωτερίκευση των συνόρων της ΕΕ.....	34
3.5 Αποτυχία του προγράμματος μετεγκατάστασης της ΕΕ.....	37
Συμπεράσματα	42
Επίμετρο.....	45
Βιβλιογραφία	48

Πίνακες και διαγράμματα

Πίνακας 1 Αιτήσεις ασύλου ανά εθνικότητα σε ποσοστό / έτος.....	8
Πίνακας 2 Νησιωτικά συγκροτήματα του Αιγαίου	12
Πίνακας 3 Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) και MapAction, «Greece: Key Locations on Lesbos», 14 Ιανουαρίου 2016.....	17
Πίνακας 4 Γραμμικό γράφημα του αριθμού των ημερήσιων αφίξεων ή μεταναστών στα ελληνικά νησιά.....	27
Πίνακας 5 Απεικόνιση των διαδρόμων που χρησιμοποιούν οι πρόσφυγες- μετανάστες από την Τουρκία προς την Ελλάδα	41
Διάγραμμα 1 Αιτήσεις ασύλου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) μεταξύ 1ης Ιανουαρίου και 30ης Ιουνίου 2015, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat.....	10
Διάγραμμα 2 Οι αφίξεις παιδιών προσφύγων αυξάνονται ραγδαία στην Ελλάδα.....	28
Διάγραμμα 3 Η μετανάστευση στην Ευρώπη σε γραφήματα.....	35

Σκοπός της εργασίας

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να μελετήσει τα θαλάσσια σύνορα αλλά και την προσφυγική κρίση που ξέσπασε το 2015 εστιάζοντας στις συνέπειες και τις προκλήσεις που δέχτηκαν όχι μόνο τα νησιά του Βορείου Αιγαίου αλλά όλη η Ελλάδα και Ευρώπη. Θέλει να καταδείξει τις «υπεράνθρωπες» προσπάθειες των ντόπιων και διάφορων οργανώσεων να ελεγχθούν τα προσφυγικά κύματα που έφθαναν στα νησιά. Επιπλέον ερευνά την γενικότερη στάση της ΕΕ ως προς το προσφυγικό και πως αντιμετώπισε μια τέτοια τεράστια ανθρωπιστική κρίση. Η παρούσα εργασία εκτός από το τελικό στάδιο του μεταπτυχιακού μου προγράμματος αποτελεί και ένα κίνητρο προσωπικό, καθώς έχοντας καταγωγή από την Μυτιλήνη έζησα από κοντά τις πρωτόγνωρες μεταναστευτικές ροές του 2015. Έτσι κατά κάποιον τρόπο ήμουν κοινωνός αυτής της εμπειρίας ή οποία μου διαμόρφωσε ένα ισχυρό προσωπικό βίωμα, ζώντας από κοντά την άφιξη χιλιάδων προσφύγων και μεταναστών στις ακτές του νησιού κάτω από αντίξοες συνθήκες. Είναι πολύ δύσκολο να αποτυπώσεις όλη αυτή την κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την εποχή καθώς καμιά φορά οι λέξεις δεν είναι αρκετές εάν δεν αντικρίσεις τα γεγονότα από κοντά. Λόγω, λοιπόν και των προγενέστερων σπουδών μου (απόφοιτος Κοινωνικής Πολιτικής) και τα ερεθίσματα που έλαβα από το μεταπτυχιακό μου πρόγραμμα θέλησα να μελετήσω το μεταναστευτικό και από την μεριά του ερευνητή και να αναδείξω όσο μπορώ περισσότερα στοιχεία για το τεράστιο αυτό ανθρωπιστικό πρόβλημα.

Ευχαριστίες

Σ' αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους ήταν μαζί μου σε αυτό το όμορφο ακαδημαϊκό ταξίδι. Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να εκφράσω την ειλικρινή μου ευγνωμοσύνη στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ.Ψυχάρη για την καθοδήγηση την υπομονή και τις πολύτιμες συμβουλές του καθ' όλη την διάρκεια της μελέτης μου. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές αλλά και συμφοιτητές που γνώρισα και μοιραστήκαμε μαζί ανησυχίες αλλά και όμορφες συζητήσεις στα πλαίσια του μαθήματος. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια, τους φίλους μου αλλά και την κοπέλα μου για την αμέριστη υποστήριξη τους σε όλα τα στάδια αυτής της προσπάθειας. Η πίστη τους σε μένα και η κατανόηση τους σε στιγμές κούρασης και αμφιβολίας με βοήθησαν να προχωρήσω ως το τέλος.

Κεφάλαιο 1^ο Εισαγωγή

1.1 Εισαγωγικά στοιχεία και έννοιες

Η είσοδος περισσότερων από ένα εκατομμύριο ανθρώπων στην επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2015 είναι ένα γεγονός τεράστιας σημασίας στην ιστορία της σύγχρονης Ευρώπης, καθώς και το αποτέλεσμα των γενικότερων τάσεων αύξησης της μετανάστευσης παγκοσμίως (Albahari, 2016). Το Αιγαίο, ως το πιο ανατολικό εξωτερικό σύνορο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει βιώσει εδώ και πολύ καιρό μετακινήσεις πληθυσμών, αλλά οι μαζικές εισροές όλο το 2015 δεν έχουν προηγούμενο τις τελευταίες δεκαετίες. Τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, και συγκεκριμένα η Λέσβος- ένα νησί που δέχτηκε περισσότερους από τους μισούς πρόσφυγες και μετανάστες που εισήλθαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 2015- έχουν αναδειχθεί ως το γεωγραφικό επίκεντρο της μεγαλύτερης μετακίνησης πληθυσμών στην Ευρώπη από τα τέλη του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου (Allison, 2019). Ως αποτέλεσμα, τα νησιά του Αιγαίου έγιναν η πρώτη γραμμή της μεγάλης ανθρωπιστικής κρίσης που σημάδεψε αυτό το κίνημα. Αυτό αποτελεί το έναυσμα για την ίδρυση του Παρατηρητηρίου της Προσφυγικής Κρίσης στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, του μοναδικού πανεπιστημιακού ιδρύματος στο αρχιπέλαγος του Αιγαίου (Amnesty International, 2018).

Η κρίση δεν αναφέρεται απλώς σε μια ιστορική στιγμή, αλλά στην πράξη της κρίσης και της κριτικής. Αυτή η διπλή έννοια υποδηλώνει ότι πρέπει να προσεγγίσουμε τον όρο κρίση στοχαστικά και κριτικά (Carassava, 2018). Η τρέχουσα χρήση του όρου «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση» από τα μέσα ενημέρωσης αποϊστορικοποιεί ένα φαινόμενο που είναι διασκορπισμένο σε μια σειρά χρονικών στιγμών, συμπεριλαμβανομένων ευρύτερων μετακινήσεων πληθυσμού στη Μεσόγειο που ξεκίνησε στον απόηχο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και που συνεχίζονται, αδιάκοπα, μέχρι σήμερα- με μεταβαλλόμενες γεωγραφικές εστίες. Αυτή η «κρίση» είναι επίσης διασκορπισμένη στο διάστημα, καθώς είναι μια πτυχή του παγκόσμιου φαινομένου του εκτοπισμού (συχνά αναφέρεται ως εκτόπιση από τον «Παγκόσμιο Νότο») που ωθείται από τον πόλεμο, την κοινωνικοοικονομική ανισότητα, την περιβαλλοντική καταστροφή κ.λπ. (Chryssogelos, 2016). Η κορύφωση στις μετακινήσεις πληθυσμών λόγω του πολέμου στη γειτονική Συρία καθιστά απαραίτητο να μιλήσουμε για μια «κρίση» με μεγάλες συνέπειες για την ευρωπαϊκή ήπειρο και για τις ευρωπαϊκές κοινωνίες από τις οποίες πρέπει να περάσουν οι

εκτοπισμένοι, δεδομένου του μεγάλου πολιτικού τους αντίκτυπου στα λεγόμενα κράτη «χαμηλών» στην Ε.Ε. (Clayton, 2015).

Η ταξινόμηση αυτών των μετακινήσεων πληθυσμού είναι ένα κρίσιμο θέμα συζήτησης στην κοινότητα των ερευνητών που ασχολούνται με τη μελέτη της μετατόπισης. Υπάρχουν σοβαρά επιχειρήματα υπέρ της γενικής χρήσης του όρου «μετανάστες», ανεξάρτητα από τους οικονομικούς, πολιτικούς ή περιβαλλοντικούς λόγους μετακίνησης. Όπως υπάρχουν επιχειρήματα για τη διατήρηση της κατηγορίας των «προσφύγων» λόγω των αναγκών των θεσμικών και νομικών εγγυήσεων (συγκεκριμένα παροχής ασύλου) για άτομα που αναγκάζονται να εκπατριστούν και δεν μπορούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους (Cinelli, 2017).

Είδος	Περιοχή προέλευσης	2015	2016
Συρία	Δυτική Ασία	29%	28%
Άλλος		26%	28%
Αφγανιστάν	Κεντρική Ασία	14%	15%
Ιράκ	Δυτική Ασία	10%	11%
Αλβανικά	Νοτιοανατολική Ευρώπη	5%	2%
Ερυθραία	Ανατολική Αφρική	3%	3%
Ιράν	Δυτική Ασία	2%	3%
Κοσσυφοπέδιο	Νοτιοανατολική Ευρώπη	5%	—
Νιγηρία	Δυτική Αφρική	2%	4%
Πακιστάν	Νότια Ασία	4%	4%

Πίνακας 2 Αιτήσεις ασύλου ανά εθνικότητα σε ποσοστό / έτος

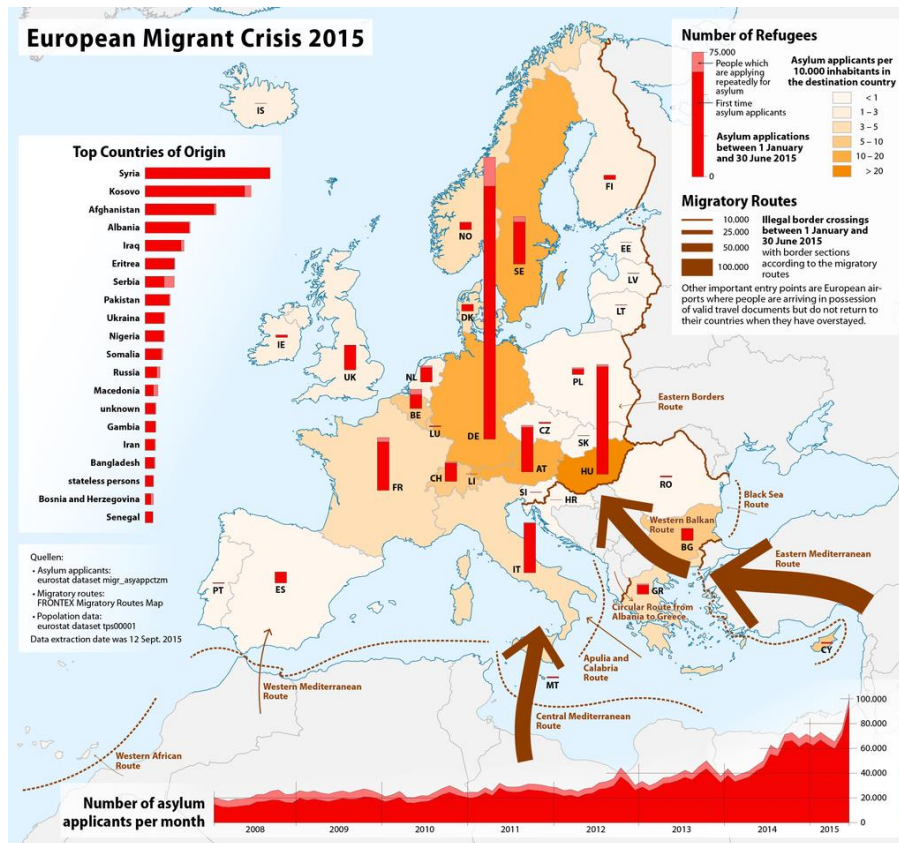
Αναγνωρίζουμε τον ιστορικά και πολιτισμικά κατασκευασμένο χαρακτήρα αυτών των κατηγοριών. Η θεσμοθέτησή τους σε επίσημους λόγους όπως το διεθνές δίκαιο, τις κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες των όρων σε διάφορα πλαίσια· και πώς τα όριά τους συχνά θολώνουν (Clayton, 2015). Επειδή μας ενδιαφέρουν όχι μόνο οι μετακινήσεις πληθυσμών, αλλά οι θεσμικές, νομικές και κοινωνικές πραγματικότητες

που διαμορφώνουν και ανταποκρίνονται σε αυτές, επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε την υπάρχουσα νομική ταξινόμηση που χρησιμοποιείται από τα Ηνωμένα Έθνη και να χρησιμοποιήσουμε «πρόσφυγες» και «μετανάστες». ως διακριτοί όροι (Danou, 2017).

1.2 Τα σύνορα και η φύλαξη τους στην πορεία του χρόνου

Τα σύνορα και η κίνηση συνδέονται στενά, καθώς τα σύνορα θεωρούνται συχνά ως τα κατ' εξοχήν πολιτικά μέσα για την οργάνωση της διεθνούς κινητικότητας. Ωστόσο, η κίνηση δεν είναι μόνο τα όρια της κατηγορίας αντικειμένων. Τα σύνορα εμφανίζουν κινήσεις κάθε είδους. Ως εκ τούτου, επιτρέπουν την πλοήγηση σε συγκεκριμένες μορφές αλληλεπιδράσεων που συνθέτουν συνοριακές διαμορφώσεις και συγκεκριμένες μορφές συνοριακής πολιτικής. Τα σύνορα έχουν χαρακτηριστεί ως μηχανισμοί παρέμβασης ικανοί να μεγεθύνουν και να σμικρύνουν διενεργώντας «απομακρυσμένο έλεγχο» (Zolberg 2003) ή «αστυνόμηση εξ αποστάσεως» (Guild and Bigo 2010, 258) και ως αποκεντρωμένες και διασκορπισμένες οντότητες (Parker and Vaughan Williams 2012, 728). Αλλά τα σύνορα δεν είναι απλώς αντικείμενα λήψης πολιτικών αποφάσεων ή είδωλα πολιτικών που μπορούν να μετακινηθούν ως κομμάτια σε μια σκακιέρα. Αντίθετα, τα σύνορα εμφανίζονται σε διαμορφώσεις που αποτελούνται από κάθε είδους κρατικές αρχές, διεθνείς οργανισμούς, τοπικούς και περιφερειακούς παράγοντες και τεχνολογίες και υλικό κάθε είδους. Μία από αυτές τις διαμορφώσεις είναι τα «ανθρωπιστικά σύνορα» (Walters 2011).

Ο συνδυασμός των πολιτικών της ΕΕ για τα hotspot και η διαχείριση της μετανάστευσης των ελληνικών αρχών στα νησιά του Αιγαίου, αφενός, με την ανθρωπιστική υποστήριξη που παρέχουν οι ΜΚΟ και οι εθελοντές, αφετέρου, έχει χαρακτηριστεί ως η δημιουργία ενός είδους ανθρωπιστικών συνόρων, μιας διαμόρφωσης που αποτελείται από τόσο της φροντίδας όσο και του ελέγχου, της ανθρωπιστικής δράσης καθώς και των πολιτικών ασφάλειας. Ο Pallister-Wilkins (2017), ο οποίος ερευνήσε επίσης την έλευση ανθρωπιστικών συνόρων στα νησιά του Αιγαίου, υποστήριξε ότι το «ανθρωπιστικό ακρωτήριο συνόρων» προκύπτει από την «ακινήσια των μεταναστών καθώς διοχετεύονται μέσω «διαδρόμων» και «στενών συγκροτημάτων» που δομούνται από συνοριακούς ελέγχους και υποδομές μεταφορών» (Pallister-Wilkins 2017, 8).

Διάγραμμα 1 Αιτήσεις ασύλου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) μεταξύ 1ης Ιανουαρίου και 30ης Ιουνίου 2015, σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat

Η ιδιαίτερη πτυχή με την οποία θα ασχοληθούμε είναι ο τρόπος με τον οποίο η φροντίδα και ο έλεγχος και τα έργα ανθρωπισμού θεσπίζονται και συνδέονται μεταξύ τους από τα κινήματα. Στόχος μας είναι να το κάνουμε συνδυάζοντας τις έννοιες των «ανθρωπιστικών συνόρων» και «μέσω της πολιτικής» με έναν φακό του δικτύου ηθοποιών. Η πολιτική της κινητικότητα είναι ένα θέμα που εμφανίζεται σε όλη τη μελέτη των συνόρων γενικά και στις αναλύσεις της προσφυγικής «κρίσης» ειδικότερα. Ωστόσο, προτείνουμε η μεταφορά υλικών κάθε είδους, οι μετασχηματισμοί της φροντίδας και του ελέγχου και οι μεταφράσεις των ρόλων διάφορων ανθρωπιστικών φορέων και παραγόντων ασφάλειας να επιτελούν μια ακόμη πιο στενή εσωτερική σχέση μεταξύ συνόρων και κινήσεων (Clayton, 2015).

Για το λόγο αυτό, θα δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στους διαφορετικούς τρόπους διανομής, κυκλοφορίας και ανάθεσης αγαθών, τροφίμων, ιατρικής περίθαλψης, νομικής βοήθειας και στον τρόπο με τον οποίο αναδύονται ενώσεις και δίκτυα που μπορούν να θεωρηθούν ως ανθρωπιστικά σύνορα (Clayton, 2015). Εννοιολογικά, μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα η σχέση μεταξύ της μετασχηματιστικής ρευστότητας των δικτύων

και των τριβών που συμβαίνουν μεταξύ διαφόρων ειδών αλληλεπιδράσεων, όπως μεταξύ κρατικών αρχών, εθελοντών και ΜΚΟ. Τα ανθρωπιστικά σύνορα αποτελούνται από κινήσεις όλων των ειδών μέσω των οποίων πραγματοποιούνται μεταφράσεις και συνειρμοί που συνδέουν και αποσυνδέουν ηθοποιούς και πράγματα, αλλά δεν έχουν καθόλου εντάσεις.

1.3 Τα κινητά ανθρωπιστικά σύνορα

Στο *Movement and the Ordering of Freedom*, ο Hagar Kotef (2015, 11–14) προτείνει ότι η πολιτική και το κίνημα συνδέονται στενά. Η λέξη «κίνημα» δεν υποδηλώνει μόνο κοινωνικά κινήματα ή πολιτικά κινήματα όπως το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα, αλλά μπορεί επίσης να αναφέρεται σε κάθε είδους πολιτική ως ένα είδος κινήματος. Παρόμοια με τον τρόπο με τον οποίο οι Latour και Weibel (2005) υποστήριξαν ότι η συγκέντρωση και η συγκέντρωση αντικειμένων, ιδεών και ανθρώπινων ενεργειών μπορεί να θεωρηθεί ότι καταλήγει σε «πράγματα» με πολιτική χροιά, τα ανθρωπιστικά σύνορα μπορεί να ειπωθεί ότι προκύπτουν από διάφορα κινήματα. Στη συνέχεια, λοιπόν, θα διερευνήσουμε πώς αυτές οι κινήσεις συνθέτουν ένα ανθρωπιστικό σύνορο και τι είδους προστριβές περιέχουν.

Στην περιγραφή του για τα ανθρωπιστικά σύνορα, ο Walters (2011) εξήγησε ότι συνδυάζει τις πολιτικές ελέγχου των συνόρων και την παρουσία κρατικών υπαλλήλων με την παροχή ιατρικής εμπειρογνομosύνης, ιατρικής περίθαλψης και νομικής τεχνογνωσίας, όπως σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης. (Walters 2011, 146). Η ανάδυση ανθρωπιστικών συνόρων

«δεν είναι απλώς το επόμενο βήμα μιας γραμμικής διαδικασίας στην οποία τα σύνορα συνδέονται συνεχώς και διεισδύουν σε άλλους τομείς της ζωής και της διακυβέρνησης. Η έννοια των ανθρωπιστικών συνόρων δεν είναι απλώς να επιμείνουμε στην ανάδυση ενός τομέα που αξίζει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από μόνος του. Είναι επίσης να περιπλέξει τη γραμμική αφήγηση. να υποδηλώνει ότι την ίδια στιγμή που τα σύνορα φαίνονται να γίνονται περισσότερο σαν αυτό, παίρνουν επίσης άλλες μορφές, υλοποιούνται σε άλλες γραμμές των οποίων η τροχιά είναι δύσκολο να προβλεφθεί». (Walters 2011, 146)

Η σχέση μεταξύ των ανθρωπιστικών συνόρων και της κινητικότητας των συνόρων είναι αναμφισβήτητα ακόμη πιο οικεία όταν οδηγούμαστε σε αυτά τα σύνορα με μια έννοια που εισήγαγε στη συνέχεια ο Walters (2015), δηλαδή η έννοια του μέσω της

πολιτικής. Η δημιουργία ανθρωπιστικών συνόρων είναι αναμφισβήτητα ένα πολιτικό γεγονός καθώς προκύπτει από διεθνείς συγκρούσεις και εντεινόμενη ανθρώπινη κινητικότητα. Ωστόσο, τα σύνορα δεν είναι απλώς ένα όργανο πολιτικής ή ένα άβαταρ των μεταναστευτικών πολιτικών. Ένα ανθρωπιστικό σύνορο ειδικότερα αποτελείται από κάθε είδους εσωτερικές κινήσεις που οργανώνουν τις σχέσεις μεταξύ φροντίδας και ελέγχου. Η έννοια του *via politics* δημιουργεί ευαισθητοποίηση για αυτές τις αλληλεπιδράσεις καθώς δεν αναφέρεται μόνο στις υποδομές που απαιτούνται για την οργάνωση της παροχής φροντίδας και ελέγχου, αλλά τονίζει επίσης ότι η ανθρωπιστική δράση και οι πολιτικές ασφάλειας εκφράζονται μόνο μέσω όλων των ειδών συνδυασμένων προσπαθειών και της κυκλοφορίας πραγμάτων, αγαθών και συσκευών.

Πίνακας 1 Νησιωτικά συγκροτήματα του Αιγαίου

1.4 Θαλάσσια σύνορα και γκρίζες ζώνες

Τα θαλάσσια σύνορα είναι αυτά που παρουσιάζουν ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον από τα χερσαία, ειδικά για ένα κράτος που περιβάλλεται από θάλασσα και νησιωτικές περιοχές. Τα θαλάσσια σύνορα καθορίζουν τα όρια της εθνικής κυριαρχίας ενός κράτους στη θάλασσα και είναι κρίσιμα για την εδαφική ακεραιότητα και την άμυνα της χώρας. Τα αρχαία χρόνια η κυριαρχία των θαλασσών υπολογίζονταν με τον κανονιοβολισμό από την ακτή. Πλέον, Τα χωρικά ύδατα προσδιορίζονταν ως το θαλάσσιο πεδίο όπου σε ενδεχόμενη διαμάχη μεταξύ χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων

θα υπερίσχυαν οι χερσαίες. Γίνεται αντιληπτό ότι, η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων, μέχρι και σήμερα, εξαρτάται και από τη σχέση ισχύος ξηράς- θάλασσας

Η προσφυγική κρίση που εκτυλίσσεται στα νησιά του Βορείου Αιγαίου αναδεικνύει τη σύνθετη σχέση μεταξύ των θαλάσσιων συνόρων, των γεωπολιτικών εντάσεων και της τοπικής ανθεκτικότητας. Η κατανόηση των νομικών πλαισίων που διέπουν τα θαλάσσια σύνορα, οι διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς και ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex), είναι ζωτικής σημασίας για την ανάλυση αυτής της κρίσης. Τα θαλάσσια σύνορα καθορίζονται από το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, κυρίως μέσω της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS). Η αιγιαλίτιδα ζώνη, ή χωρικά ύδατα, εκτείνεται έως και 12 ναυτικά μίλια από τις ακτές ενός κράτους, όπου το κράτος ασκεί πλήρη κυριαρχία (UNCLOS, 1982, Άρθρο 3). Η υφαλοκρηπίδα περιλαμβάνει τον βυθό και το υπέδαφος των θαλάσσιων περιοχών που εκτείνονται πέρα από την αιγιαλίτιδα ζώνη, έως τα όρια της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας ή μέχρι 200 ναυτικά μίλια, όπου το παράκτιο κράτος έχει δικαιώματα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων (UNCLOS, 1982, Άρθρο 76). Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) εκτείνεται έως 200 ναυτικά μίλια από τις ακτές, όπου το κράτος έχει δικαιώματα σχετικά με την εξερεύνηση και εκμετάλλευση, διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων, ζώντων ή μη, των υπερκείμενων υδάτων, του βυθού και του υπεδάφους (UNCLOS, 1982, Άρθρο 56).

Η Ελλάδα έχει καθορίσει την αιγιαλίτιδα ζώνη της στα 6 ναυτικά μίλια από το 1936 (Ν. 230/1936), διατηρώντας το δικαίωμα επέκτασής της έως τα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπεται από το Διεθνές Δίκαιο (Υπουργείο Εξωτερικών, 2025). Η Τουρκία, αν και δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της UNCLOS, αντιτίθεται σε μια τέτοια επέκταση, θεωρώντας ότι το Αιγαίο αποτελεί "θάλασσα ειδικών περιστάσεων" και ότι η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων θα παραβίαζε τις αρχές που έχουν θεσπιστεί. (Επιπλέον, η Τουρκία αμφισβητεί την ελληνική κυριαρχία σε διάφορες νησίδες και βραχονησίδες, δημιουργώντας τις λεγόμενες "γκρίζες ζώνες" στο Αιγαίο (Hellanicus, 2018). "γκρίζες ζώνες" αναφέρονται σε περιοχές των οποίων η κυριαρχία είναι αμφισβητούμενη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η Τουρκία αμφισβητεί την ελληνική κυριαρχία σε διάφορες νησίδες και βραχονησίδες, υποστηρίζοντας ότι δεν έχουν εκχωρηθεί ρητά στην Ελλάδα με διεθνείς συνθήκες (Hellanicus, 2018). Αυτές οι

διαφορές έχουν οδηγήσει σε επαναλαμβανόμενες εντάσεις και περιστατικά μεταξύ των δύο χωρών, επηρεάζοντας την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή.

Από το 2015, το Βόρειο Αιγαίο έχει γίνει κύρια πύλη εισόδου για πρόσφυγες και μετανάστες που επιδιώκουν να φτάσουν στην Ευρώπη. Η γεωγραφική εγγύτητα των ελληνικών νησιών στις τουρκικές ακτές καθιστά τη θάλασσα αυτή διαδρομή ιδιαίτερα ελκυστική για τους διακινητές ανθρώπων. Οι τοπικές κοινότητες των νησιών, όπως η Λέσβος, η Χίος και η Σάμος, έχουν βρεθεί στην πρώτη γραμμή της κρίσης, αντιμετωπίζοντας προκλήσεις στην υποδοχή, φιλοξενία και ενσωμάτωση των νεοαφιχθέντων (RSA, 2016). Οι τοπικές κοινότητες των νησιών του Βορείου Αιγαίου έχουν επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα απέναντι στις προκλήσεις της προσφυγικής κρίσης. Παρά τις περιορισμένες υποδομές και πόρους, οι κάτοικοι έχουν προσφέρει ανθρωπιστική βοήθεια και υποστήριξη στους πρόσφυγες. Ωστόσο, η παρατεταμένη παρουσία μεγάλου αριθμού προσφύγων και μεταναστών, σε συνδυασμό με τις ανεπαρκείς συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής, έχει οδηγήσει σε κοινωνικές εντάσεις και αύξηση των ξενοφοβικών αντιδράσεων (RSA, 2016).

Η Frontex, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στη διαχείριση της μεταναστευτικής κρίσης στο Βόρειο Αιγαίο. Στόχος της είναι η ενίσχυση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ και η υποστήριξη των κρατών-μελών στην αποτροπή παράνομης μετανάστευσης και διακίνησης ανθρώπων (Frontex, 2023). Ωστόσο, η δράση της έχει γίνει αντικείμενο σφοδρών επικρίσεων, ιδιαίτερα όσον αφορά φερόμενες επαναπροωθήσεις (pushbacks) μεταναστών στη θάλασσα (Human Rights Watch, 2019). Αναφορές μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) καταγγέλλουν πως η Frontex, σε συνεργασία με τις ελληνικές αρχές, έχει εμπλακεί σε παράνομες επιχειρήσεις απόθησης προσφύγων προς τα τουρκικά ύδατα, παραβιάζοντας το διεθνές δίκαιο και τη Σύμβαση της Γενεύης για τους Πρόσφυγες (Amnesty International, 2018). Η Frontex, από την πλευρά της, αρνείται τις κατηγορίες και υποστηρίζει πως όλες οι επιχειρήσεις της διεξάγονται σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Frontex, 2023). Παρόλα αυτά, η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) πραγματοποίησε έρευνα το 2022, αποκαλύπτοντας περιπτώσεις απόκρυψης παραβιάσεων και αδιαφάνειας στον τρόπο διεξαγωγής των επιχειρήσεων της στο Αιγαίο (European Parliament, 2022). Αυτό οδήγησε στην παραίτηση του εκτελεστικού διευθυντή της Frontex, Φαμπρίς Λεζερί, και σε πιέσεις για θεσμικές αλλαγές στην υπηρεσία (Politico, 2022).

Η παρουσία της Frontex και η συνοριακή πολιτική της ΕΕ έχουν άμεσες επιπτώσεις στην ανθεκτικότητα των τοπικών κοινωνιών στα νησιά του Βορείου Αιγαίου. Από τη μία πλευρά, η αυξημένη συνοριοφυλακή έχει μειώσει τις ανεξέλεγκτες αφίξεις μεταναστών, περιορίζοντας την πίεση στις ήδη επιβαρυνόμενες υποδομές των νησιών (Triandafyllidou & Mantanika, 2021). Από την άλλη, όμως, οι αναφορές για απάνθρωπη μεταχείριση προσφύγων και η εμπλοκή της Ελλάδας και της Frontex σε επαναπροωθήσεις έχουν δημιουργήσει έντονες αντιδράσεις από ανθρωπιστικές οργανώσεις και μέλη της τοπικής κοινωνίας που συμμετέχουν σε εθελοντικές δράσεις στήριξης των μεταναστών (Refugee Support Aegean, 2023). Ταυτόχρονα, η μακροχρόνια παρουσία μεταναστών στα νησιά έχει προκαλέσει κοινωνικές εντάσεις, καθώς μεγάλο μέρος του τοπικού πληθυσμού εκφράζει δυσαρέσκεια για τη διαχείριση του ζητήματος από την ελληνική κυβέρνηση και την ΕΕ (Papadopoulos, 2020). Οι κάτοικοι διαμαρτύρονται για τη δημιουργία υπερκορεσμένων δομών φιλοξενίας, ενώ πολιτικές δυνάμεις εκμεταλλεύονται το ζήτημα για την ενίσχυση ξενοφοβικών αφηγημάτων (Kasperek, 2021).

Η διαχείριση της προσφυγικής κρίσης στο Βόρειο Αιγαίο αναδεικνύει τη σύνθετη σχέση μεταξύ των θαλάσσιων συνόρων, της μεταναστευτικής πολιτικής και της τοπικής ανθεκτικότητας. Η ελληνική και ευρωπαϊκή πολιτική στο Αιγαίο διαμορφώνεται από γεωπολιτικές συγκρούσεις, νομικές διεκδικήσεις και πιέσεις για τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ενώ η Frontex και η ελληνική ακτοφυλακή έχουν ενισχύσει την ασφάλεια των συνόρων, η αδιαφάνεια και οι καταγγελίες περί παράνομων επαναπροωθήσεων υπονομεύουν τις ανθρωπιστικές αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την ενίσχυση της τοπικής ανθεκτικότητας, απαιτείται ένας πιο δίκαιος επιμερισμός της ευθύνης για τη φιλοξενία των προσφύγων μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής και η ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας της Frontex. Επιπλέον, η δημιουργία νόμιμων και ασφαλών διαύλων μετανάστευσης θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση των επικίνδυνων θαλάσσιων διαδρομών, περιορίζοντας την ανάγκη για επιχειρήσεις διάσωσης και ασφάλειας.

Κεφάλαιο 2° Πως επίδρασε η προσφυγική κρίση στα νησιά του Βορείου Αιγαίου

2.1 Προσφυγικές Ροές στη Λέσβο: Εξέλιξη Ανθρωπιστικής Αντίδρασης

Το ελληνικό νησί της Λέσβου, που χωρίζεται από τις ακτές της Τουρκίας από μια λεπτή λωρίδα του Αιγαίου Πελάγους, δεν είναι ξένο για τις προσφυγικές ροές. Στον απόηχο του ελληνοτουρκικού πολέμου 1919-22, χιλιάδες Έλληνες της Ανατολής που εκτοπίστηκαν βίαια από την Τουρκία βρήκαν ασφάλεια και ξεκίνησαν νέες ζωές στη Λέσβο (Fili, 2016). Σχεδόν έναν αιώνα αργότερα, ο ντόπιος πληθυσμός του νησιού των περίπου 85.000 κατοίκων, φιλοξένησε περισσότερους από μισό εκατομμύριο μετανάστες και αιτούντες άσυλο από τη Συρία, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και πέραν όλο το 2015 (Hamilakis, 2017). Αυτός ο αριθμός αντιπροσωπεύει περίπου το 59% όλων των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών που μέσω Ελλάδας το 2015 οδηγήθηκαν προς προτιμώμενους προορισμούς ασύλου στη Βόρεια Ευρώπη (Casas-Cortes et al. 2015).

Ένα σημαντικό σημείο εστίασης στις μεταναστευτικές ροές που έφεραν περισσότερους από 1 εκατομμύριο αιτούντες άσυλο στην Ευρώπη μόνο το 2015, η Λέσβος προσφέρει μια ανεκτίμητη μελέτη περίπτωσης σχετικά με τις υποσχέσεις, τις παγίδες και την πρόοδο στην ανθρωπιστική απάντηση της Δύσης στη συνεχιζόμενη προσφυγική κρίση (Gillespie, 2018). Από τις παραλίες προσγείωσης που στελεχώνονται κυρίως από εθελοντές μέχρι τα κέντρα εγγραφής και τα στρατόπεδα διέλευσης που διευθύνονται από επαγγελματικές οργανώσεις βοήθειας, οι ανάγκες και οι πιέσεις που επισκέπτονται οι αιτούντες άσυλο και οι ανταποκριτές στη Λέσβο φέρνουν σημαντικά μαθήματα για τους παρόχους βοήθειας και τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής κατά μήκος των μεταναστευτικών διαδρομών στα Βαλκάνια και πέρα της Κεντρικής Ευρώπης (Perkowski, 2016).

Αν και η Λέσβος είναι ορατή από τις τουρκικές ακτές, η διέλευση διαρκεί συνήθως περίπου δύο ώρες με τις λαστιχένιες λέμβους που χρησιμοποιούνται συχνότερα από τους λαθρέμπορους - υποθέτοντας ότι το σκάφος προμηθεύτηκε αρκετή βενζίνη, ο κινητήρας του δεν αστοχεί, τα νερά είναι ήρεμα (σπάνια το χειμώνα), και η τουρκική ακτοφυλακή δεν αναχαιτίζει στη θάλασσα. Οι πιο εξέχουσες παραλίες προσγείωσης, στη βόρεια ακτή της Λέσβου, βρίσκονται δίπλα σε έναν δρόμο οκτώ μιλίων, σε μεγάλο βαθμό μη ασφαλτοστρωμένο που συνδέει τις μικρές πόλεις του Μολύβου και της Σκάλας Σικαμινέας. Το καλοκαίρι του 2015, καθώς η Ευρωπαϊκή Ένωση πάλευε να

βρει συναίνεση και οι διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) εκπόνησαν σχέδια αντίδρασης, οι αιτούντες άσυλο χαιρετίζονταν συχνότερα από ντόπιους και τουρίστες που προσφέρθηκαν εθελοντικά να ποιμάνουν και να τους φροντίσουν. Εθελοντές με οργανωμένες νηοπομπές οδήγησαν γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένους σε διαμετακομιστικά κέντρα στο Μόλυβο ή τη Σκάλα Σικαμινέα, ενώ οι αρτιμελείς άνδρες -η πλειοψηφία των αφίξεων- αφέθηκαν να περπατήσουν στην πόλη (Van Reekum, 2016).

Οι αιτούντες άσυλο που διασώθηκαν από το Ελληνικό Λιμενικό Σώμα μεταφέρθηκαν απευθείας στο λιμάνι του Μολύβου (Hess & Kasparek, 2017). Από εκεί, οι περισσότεροι αναγκάστηκαν να περάσουν τα 65 μίλια με τα πόδια μέχρι τη Μυτιλήνη, όπου μπορούσαν να πάρουν ένα πλοίο για την ηπειρωτική χώρα, καθώς η ελληνική νομοθεσία κατά της εμπορίας ανθρώπων εμποδίζει τα ταξί και τα εμπορικά λεωφορεία να τους μεταφέρουν. (Η Ελλάδα τροποποίησε τη νομοθεσία τον Ιούλιο του 2016 για να επιτρέψει σε ιδιώτες να οδηγούν αιτούντες άσυλο) (Van Reekum, 2016).

Πίνακας 3 Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) και MapAction, «Greece: Key Locations on Lesbos», 14 Ιανουαρίου 2016.

Ενώ οι παραδοσιακές οργανώσεις βοήθειας όπως η Διεθνής Επιτροπή Διάσωσης (IRC) ήταν παρούσες στο νότιο τμήμα του νησιού, μέχρι τον Δεκέμβριο του 2015 λίγοι δραστηριοποιούνταν στο βορρά, όπου η συντριπτική πλειοψηφία των αιτούντων άσυλο

και των μεταναστών έφτανε στην ξηρά. Η ανθρωπιστική ανταπόκριση εκεί αφέθηκε αρχικά σε εθελοντές και κατοίκους, με επικεφαλής τον Έρικ και τη Φιλίπα Κέμπσον, επί μακρόν Βρετανούς ομογενείς και τη Μελίντα ΜακΡόστι, μια ελληνοαυστραλιανή ιδιοκτήτρια εστιατορίου (Tsartas et al, 2019). Οι ad hoc προσπάθειές τους προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τις άμεσες ανάγκες όσων έφτασαν. Συνηθισμένοι εδώ και χρόνια να παρέχουν νερό, τρόφιμα, άλλα αγαθά και βασική καθοδήγηση στο περιστασιακό φορτίο των μεταναστών που έφτασαν, οι Kempsons αύξησαν τη διανομή της βοήθειάς τους και έγιναν συντονιστές εθελοντών πλήρους απασχόλησης καθώς οι αφίξεις μεταναστών αυξήθηκαν δραματικά την άνοιξη και το καλοκαίρι του 2015 (Tsartas et al, 2019). Οι καθημερινές τους ενημερώσεις βίντεο άνοιξαν ένα παράθυρο στη μεταναστευτική κρίση πολύ πριν οι δημοσιογράφοι ή οι υποστηρικτές αρχίσουν να συγκλίνουν στο νησί. Η McRostie δημιούργησε μια εθελοντική οργάνωση γύρω από το Captain's Table, το εστιατόριό της στο λιμάνι του Μόλυβου, και χρησιμοποίησε δωρεές για να ταΐσει και να ντύσει χιλιάδες αιτούντες άσυλο το καλοκαίρι του 2015. Δεκάδες εθελοντές κάθε ηλικίας και καταγωγής συνέρρεαν στο Μόλυβο για να μεταφέρουν τους αιτούντες άσυλο σε ενοικιαζόμενα αυτοκίνητα και να διανέμουν τρόφιμα, νερό, στεγνά ρούχα και παιχνίδια. Παρά τη γενναιοδωρία, έγινε γρήγορα σαφές ότι χωρίς την υποστήριξη καθιερωμένων οργανώσεων ανθρωπιστικής βοήθειας και μεγαλύτερης υποδομής, οι προσπάθειές τους δεν μπορούσαν παρά να μην ανταποκριθούν στις ανάγκες του αυξανόμενου αριθμού αιτούντων άσυλο (Cabot, 2019).

Η απάντηση από εθελοντές τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 2015 επισημοποιήθηκε σταθερά κατά την επόμενη πτώση. Αρκετοί εθελοντές άρχισαν να ιδρύουν οργανώσεις για την καλύτερη συγκέντρωση κεφαλαίων, τη στρατολόγηση περισσότερων εθελοντών και την οικοδόμηση αξιοπιστίας για την παροχή μιας πιο ολοκληρωμένης ανθρωπιστικής απάντησης. Ο McRostie και η Emma Eggink, πρόσφατα απόφοιτος, ίδρυσαν το Starfish Foundation (Asterias στα ελληνικά) για να καλύψει τις μεταφορές και άλλες βασικές ανάγκες, βοηθώντας να μετακινηθούν χιλιάδες αιτούντες άσυλο από την παραλία σε ένα στρατόπεδο υποδοχής που ιδρύθηκε στο πάρκινγκ του νυχτερινού κέντρου OXY κοντά στον Μόλυβο. Το ίδρυμα επινόησε συστήματα έκδοσης εισιτηρίων για φαγητό και μεταφορά για να διαχειριστεί αποτελεσματικά το στρατόπεδο διέλευσης. Δεκάδες μακροχρόνιοι εθελοντές μοίρασαν τρόφιμα, νερό, ρούχα και ενημερωτικά φυλλάδια στα αραβικά και στα φαρσί (Banulescu-Bogdan,

2015). Την πιο πολυσύχναστη μέρα του, περίπου 6.000 άτομα πέρασαν από τον καταυλισμό σε ένα μόνο 24ωρο στα τέλη Οκτωβρίου. Με λεωφορεία που χρηματοδοτούνται από την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR), τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα (ΓΧΣ) και το IRC, το Starfish Foundation συντόνισε τη μεταφορά από τον καταυλισμό OXY στη Μυτιλήνη. Αν και το πάρκινγκ του OXY αντικαταστάθηκε στα τέλη Δεκεμβρίου του 2015 με ένα στρατόπεδο στο Απάνεμο που διευθύνεται από το IRC, το Starfish Foundation παραμένει ενεργό στη διανομή τροφίμων και άλλων ειδών στη βόρεια Λέσβο και εγκαθιδρύει επιχειρήσεις στο διαμετακομιστικό στρατόπεδο της Μόριας (Papastergiou & Takou, 2018).

Το Dutch Stichting Bootvluchteling (το Ίδρυμα Προσφύγων με Σκάφος) αναπτύχθηκε από μια περιορισμένη επιχείρηση που αναπτύσσει δύο εθελοντές κάθε φορά το καλοκαίρι σε μια ολοκληρωμένη επιχείρηση διάσωσης και ανακούφισης. Το ίδρυμα φιλοξενεί τώρα μια ντουζίνα εκ περιτροπής εθελοντές (συμπεριλαμβανομένου ενός επαγγελματία ιατρού) που διαχειρίζονται ένα στόλο από πολλά αυτοκίνητα, ένα μίνι λεωφορείο και ένα σκάφος διάσωσης. Υπό τον συντονισμό της Manon Terpstra, η οποία ήρθε για πρώτη φορά στη Λέσβο ως εθελοντής το καλοκαίρι, εθελοντές Stichting Bootvluchteling περιπολούν τους παραλιακούς δρόμους, παρακολουθώντας τα νερά μεταξύ Τουρκίας και Λέσβου με κιάλια υψηλής ισχύος και σηματοδοτώντας τη θέση των σκαφών σε αντίστοιχες θαλάσσιες περιπολίες. Ενώ οι θαλάσσιοι εθελοντές καθοδηγούν βάρκες προς καθορισμένες παραλίες, ομάδες από την ξηρά βοηθούν τους αιτούντες άσυλο στην ξηρά, εκδίδουν κουβέρτες έκτακτης ανάγκης και παρέχουν πρώτες βοήθειες και μεταφορά στον καταυλισμό Απάνεμο (Fielitz, 2020).

Περαιτέρω βοήθεια στη θαλάσσια διάσωση παρέχεται από μια μη κερδοσκοπική οργάνωση με επικεφαλής τον Όσκαρ Καμπς, έναν επαγγελματία ναυαγοσώστη που κινείται στη δράση από τη φωτογραφία του Άλαν Κούρντι, του τρίχρονου Σύρου αγοριού του οποίου το σώμα ξεβράστηκε στην ακτή (Cabot, 2016). Ο Camps μετακόμισε στη Λέσβο τον Σεπτέμβριο και ξεκίνησε το ProActiva OpenArms, μια μη κερδοσκοπική επέκταση της ναυαγοσωστικής εταιρείας του με έδρα τη Βαρκελώνη (Papastergiou & Takou, 2018). Το ProActiva OpenArms υποστηρίζει δύο πλήρως εξοπλισμένα σκάφη διάσωσης και μια ομάδα πολλών δεκάδων διασωστών που είναι διαθέσιμοι όλο το εικοσιτετράωρο για να καθοδηγήσουν τα σκάφη αιτούντων άσυλο προς καθορισμένες παραλίες υποδοχής όπου οι εθελοντές είναι έτοιμοι να παράσχουν

πρώτες βοήθειες, να ρυμουλκήσουν όσους έχουν σταματήσει τις μηχανές τους και να διασώσουν μετανάστες που έχουν πηδήξει από βάρκες ή έχουν πέσει στο νερό (Cabot, 2016). Οι προσπάθειές τους έχουν σώσει δεκάδες αιτούντες άσυλο από πνιγμό μετά από ναυάγια στα ανοιχτά της Λέσβου (Cabot, 2016). Οι MSF Sea, το Norwegian Drop in the Ocean Foundation, ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, η Islamic Relief και η Greenpeace, καθώς και διάφοροι αριθμοί μη συνδεδεμένων εθελοντών, συνέβαλαν επίσης στις θαλάσσιες και χερσαίες προσπάθειες διάσωσης στη βόρεια ακτή της Λέσβου (Dockery, 2017). Αυτή είναι λίγο πολύ η εικόνα που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στο νησί της Λέσβου προαναγγέλοντας αυτό που θα γινόταν αλλά και «φωνάζοντας» για βοήθεια προς τα Ευρωπαϊκά πολιτικά μέσα.

2.2 Η περίπτωση της Χίου

Σε μια καθαρή μέρα το κανάλι που χωρίζει τη Χίο από τις τουρκικές ακτές δεν μοιάζει καθόλου με κανάλι. Οι γωνιές και οι ρωγμές των δυτικών ακτών της Τουρκίας, οι ανεμογεννήτριες και οι εξοχικές κατοικίες θα μπορούσαν, με γυμνό μάτι, να είναι ένα ακρωτήριο του ίδιου του ελληνικού νησιού. Για τους άνδρες, τις γυναίκες και τα παιδιά που σχεδόν καθημερινά κάνουν το πέρασμα με λέμβους και άλλα σκάφη λαθρεμπόρων, είναι μια θεόσταλτη εγγύτητα, η πύλη προς την Ευρώπη που συνεχίζει να δελεάζει. Οι προσφυγικές ροές μέσω της Ελλάδας επρόκειτο να σταματήσουν όταν η ΕΕ και η Τουρκία ανακοίνωσαν αυτό που θεωρήθηκε ως πρωτοποριακή συμφωνία για την αναχαίτιση της εισροής τον Μάρτιο του 2016. Στη Χίο, όπως και σε άλλα νησιά του Αιγαίου, οι κάτοικοι αρχικά χαιρέτισαν τη συμφωνία. Ήταν βραχύβια.

Η εισροή περισσότερων από 850.000 προσφύγων που έφθασαν στη χώρα το 2015 σύντομα αντικαταστάθηκε από μια σταθερή ροή, με τους αιτούντες άσυλο να έρχονται σε ομάδες που ήταν μερικές φορές μικρές, μερικές φορές μεγάλες, αλλά πάντα προωθούνταν από την ίδια φιλοδοξία: να φτάσουν στην Ευρώπη μέσω των νότιων ακτών της. Στη Χίο, περισσότεροι από 825 αιτούντες άσυλο, στη συντριπτική τους πλειοψηφία Σύριοι, έφτασαν από την Τουρκία τον Μάρτιο. Αυτό το μήνα έχουν έρθει σχεδόν 600. Με τουλάχιστον 3.000, σύμφωνα με τις αρχές, να στεγάζονται σε δύο υπερπλήρεις καταυλισμούς – ο ένας αυτοσχέδιος, ο άλλος ένα κέντρο κράτησης με συρματοπλέγμα σε ένα πρώην εργοστάσιο γνωστό ως Βιάλ – είναι ο θυμός που πλανάται στον αέρα. Τα νησιά του Αιγαίου στην Ελλάδα έχουν μετατραπεί σε de facto εγκαταστάσεις κράτησης – μια χωματερή για σχεδόν 14.000 εγκλωβισμένες ψυχές, που

δεν μπορούν να μετακινηθούν μέχρι να διεκπεραιωθούν οι άδειες και φοβούνται για το τι μέλλει γενέσθαι.

Για τον Βουρνούς, τα μέτρα θα ξεκινούσαν με ένα δεύτερο κέντρο κράτησης, αλλά οι νησιώτες φοβούμενοι ότι οι νέες εγκαταστάσεις θα λειτουργήσουν ως πιθανός μαγνήτης αντιτάχθηκαν σθεναρά στην πρόταση. Ο τουρισμός, κάποτε οικονομικός στυλοβάτης, έχει μειωθεί απότομα με τα αεροπλάνα τσάρτερ να μην πετούν πλέον. Με το κύριο κέντρο κράτησης της Χίου σε σημείο έκρηξης και τις καθημερινές αφίξεις να ξεπερνούν κατά πολύ τις απελάσεις ή τις μετεγκαταστάσεις της ΕΕ (που προβλέπονται επίσης από τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας), οι μετανάστες αναγκάζονται να ζουν στη Σούδα, με σκηνές να απλώνονται με κάθε νέο φορτίο βάρκας πέρα από το κάστρο κατά μήκος των ακτών που περιβάλλουν την πόλη της Χίου. Σε συνθήκες που καταγγέλλονται από ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι περιπτώσεις αυτοτραυματισμού, ψυχικών ασθενειών και αποπειρών αυτοκτονίας έχουν αυξηθεί – προκαλώντας αυξανόμενες ανησυχίες ότι αν δεν επιλυθούν οι κίνδυνοι ρίζοσπαστικοποίησης θα αυξηθούν επίσης.

Οι πρόσφυγες μπορούν να υποβάλουν αίτηση ασύλου δύο φορές πριν απελαθούν πίσω στην Τουρκία βάσει της συμφωνίας της ΕΕ. Πολλοί λένε ότι θέλουν να φτάσουν στην ηπειρωτική χώρα, όπου οι καταυλισμοί στεγάζουν περίπου 46.000 μετανάστες και οι συνθήκες λέγεται ότι είναι καλύτερες. Όπως και σε άλλα νησιά, ο μεγάλος φόβος στη Χίο είναι η μαζική απόρριψη που πυροδοτεί βίαιες αντιδράσεις από τους πρόσφυγες που αρνούνται να φύγουν. Περίπου 400 αιτήματα για δεύτερη φορά - τα περισσότερα από νέους, ανύπαντρους άνδρες - πιστεύεται ότι εκκρεμούν.

Το νησί της Χίου, που βρίσκεται στο ανατολικό Αιγαίο, έγινε γνωστό ως ζώνη διέλευσης και φιλόξενος τόπος για χιλιάδες αιτούντες άσυλο το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2015 (Παπαταξιάρχης, 2016) κατά τη διάρκεια της λεγόμενης «προσφυγικής κρίσης». Πρέπει να σημειωθεί ότι «οι περισσότεροι Έλληνες κάτοικοι της Χίου προέρχονται από οικογένειες με προσφυγικό παρελθόν [...] Πολλοί άνθρωποι που εγκατέλειψαν τη Μικρά Ασία, μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1919-22, εγκαταστάθηκαν στη Χίο» (ECOI, 2016).

Για το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης, η μεταναστευτική κρίση που κορυφώθηκε το 2015 είναι μια ξεθωριασμένη ανάμνηση. Για τους ντόπιους και τους αιτούντες άσυλο στα νησιά του Αιγαίου στην Ελλάδα, δεν τελείωσε ποτέ. Περίπου 36.000 άνθρωποι που

ελπίζουν να εγκατασταθούν στην Ευρώπη παραμένουν διασκορπισμένοι σε όλη τη Χίο, τη Λέσβο, τη Λέρο, την Κω και τη Σάμο στα λεγόμενα κέντρα υποδοχής που έχουν σχεδιαστεί για να στεγάσουν όχι περισσότερους από 5.400. Παγιδευμένοι στο κενό, ανίκανοι να φύγουν από τα νησιά μέχρι να διεκπεραιωθούν οι αιτήσεις ασύλου τους, η δοκιμασία τους επιδεινώνεται από ένα υπερφορολογημένο σύστημα που αντιμετωπίζει μια συσσώρευση 90.000 αιτήσεων.

Τον Νοέμβριο του 2022, οι υφιστάμενες εγκαταστάσεις στη Λέσβο και τη Χίο μετατράπηκαν σε CCAC (Gov. Gazette 212/A/17-11-2022), ενώ και στα δύο νησιά έχει προγραμματιστεί η κατασκευή δύο νέων CCAC που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ (European Commission, 2020). Στη Χίο, δεν πραγματοποιήθηκαν κατασκευαστικές εργασίες κατά τη διάρκεια του 2023 και η εξέταση της αίτησης ασφαλιστικών μέτρων, που κατέθεσε το Δημόσιο προκειμένου αυτό να ασκήσει δικαίωμα πρόσβασης στην περιοχή της οικοδομής, εκκρεμεί ακόμη ενώπιον του Πρωτοδικείου Χίου (Ert News-Χίος, 2023). Οι τοπικές κοινωνίες, καθώς και οι τοπικές αρχές έχουν εκφράσει την αντίθεσή τους στη δημιουργία του νέου CCACI επειδή δεν το θεωρούν απαραίτητο και επειδή έχουν έντονες ανησυχίες τόσο σχετικά με την υποβάθμιση των νησιών όσο και με τα δικαιώματα των νεοαφιχθέντων. Στη Χίο, πραγματοποιήθηκαν αρκετές διαμαρτυρίες και οι πολίτες προσπάθησαν να διαταράξουν την κατασκευή των κέντρων (Tnxs, Χίος – Λέσβος, 2022).

Επιπλέον, ορισμένες ομάδες αλληλεγγύης βοήθησαν στον αυτοοργανωμένο καταυλισμό στον κεντρικό κήπο της πόλης, όπου είχαν μείνει και οι πρόσφυγες το 1922. Ένα μέλος της «Κοινωνικής Κουζίνας» είπε ότι «οι ντόπιοι [της Χίου] βοήθησαν πάρα πολύ... Δημοσίευα στο Facebook: Χρειαζόμαστε φακές, χρειαζόμαστε λάδι, χρειαζόμαστε ντομάτες. Και ήρθαν εδώ, και παρείχαν». Σύμφωνα με επίσημη έκθεση, «ως απάντηση στις μαζικές προσφυγικές ροές προς την Ευρώπη κατά τη διάρκεια του 2015, όταν συνολικά 876.232 άνθρωποι έφτασαν στην Ελλάδα, [...] Υιοθετήθηκε η «προσέγγιση των κέντρων υποδοχής και ταυτοποίησης». [...] Στόχος της προσέγγισης των κέντρων υποδοχής και ταυτοποίησης ήταν να συνδράμει τα κράτη μέλη της πρώτης γραμμής, δηλαδή την Ιταλία και την Ελλάδα [...]. Από την άποψη αυτή, τα κέντρα πρώτης υποδοχής έχουν θεωρηθεί εργαλεία αλληλεγγύης». Ωστόσο, τα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης θα μπορούσαν να θεωρηθούν βασικά ως ένα είδος βιοπολιτικού εργαλείου διαχείρισης, δεδομένου ότι «συνδυάζουν μια ολοκληρωμένη διωπηρεσιακή προσέγγιση της ΕΕ, με την παρουσία οργανισμών,

συμπεριλαμβανομένων του Frontex και της EASO». Η προοδευτική συμμετοχή πολλών παραγόντων καταδεικνύει την ανάδυση ενός τοπικού συνοριακού καθεστώτος.

Σύμφωνα με αυτή την έννοια, «το σύνορο μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο ως διαμορφωμένο και παραγόμενο από μια πολλαπλότητα δρώντων, κινημάτων και λόγων... Στα σύνορα δεν υπάρχει ενιαία, ενωτική οργανωτική λογική στην εργασία. Αντίθετα, τα σύνορα αποτελούν τόπο διαρκούς συνάντησης, έντασης, σύγκρουσης και αμφισβήτησης. (De Genova et al. 2015: 69) Επιπλέον, το καθεστώς των τοπικών συνόρων της Χίου μετασηματίστηκε περαιτέρω λόγω της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας, σύμφωνα με την οποία «όλοι οι νέοι παράτυποι μετανάστες που διέρχονται από την Τουρκία στα ελληνικά νησιά από τις 20 Μαρτίου 2016 θα επιστρέφονται στην Τουρκία» (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2016).

Αυτή η δήλωση είναι μια προσπάθεια περιορισμού των μεταναστευτικών ροών μέσω αυτού που έχει επινοηθεί ως «εξωτερική ανάθεση συνόρων» (Mezzadra and Neilson, 2013) - μια έννοια που αναφέρεται στη «διαδικασία εδαφικής και διοικητικής επέκτασης της μεταναστευτικής και συνοριακής πολιτικής ενός δεδομένου κράτους σε τρίτες χώρες» (De Genova et al. 2015: 73). Πρακτικά, η δήλωση σήμαινε ότι οι αιτούντες άσυλο, οι οποίοι μέχρι τότε απλώς περνούσαν από το νησί, μπορούσαν να αποφύγουν την άμεση απειλή της απέλασης μόνο υποβάλλοντας αίτηση ασύλου στην Ελλάδα. Αυτό μετέτρεψε τη Χίο από νησί διέλευσης σε τόπο όπου οι αιτούντες άσυλο ήταν εγκλωβισμένοι -μέσω κυβερνητικής απόφασης σχετικά με τους γεωγραφικούς περιορισμούς τους στις εγκαταστάσεις του νησιού- μέχρι να εξεταστεί η αίτησή τους για άσυλο, μια διαδικασία που θα μπορούσε να διαρκέσει περισσότερο από ένα χρόνο.

Σύμφωνα με πολλές επικριτικές αναφορές, «ο περιορισμός των αιτούντων άσυλο στα ελληνικά νησιά σε υποβαθμισμένες και άθλιες συνθήκες [...] με την ελπίδα ότι θα αποτρέψει άλλους από το να έρθουν είναι κακή πολιτική» (Human Rights Watch, 2019) και «καθώς οι συνθήκες στους καταυλισμούς επιδεινώνονται, δημιουργούνται εντάσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων μεταναστών και μεταξύ των μεταναστών και των τοπικών κοινοτήτων» (Alzgoor, 2019).

Στις καθημερινές δράσεις στο νησί η σκληρότητα και η φροντίδα ήταν επίσης αλληλένδετες. Η παράκτια διάσωση, το κέντρο καταγραφής, η παροχή τροφής και η καταγραφή των εθελοντών παρείχαν διαφορετικούς χώρους και πρακτικές μέσω των οποίων θα μπορούσαν να γίνουν κατανοητές αυτές οι εντάσεις. Η παράκτια διάσωση

στη Χίο έχει ανατεθεί στην Beach Team, η οποία έχει παρατηρητήρια σε στρατηγικά σημεία της ακτής και φωτίζει ασφαλείς περιοχές προσγείωσης (όπως παραλίες) με προβολείς αυτοκινήτων για να βοηθήσει τους πρόσφυγες να αποφύγουν τα βράχια. Όταν οι βάρκες πλησίαζαν αρκετά, οι εθελοντές έμπαιναν στο νερό και βοηθούσαν τους ανθρώπους στην ξηρά. Οι εθελοντές εργάστηκαν για να διασφαλίσουν ότι αυτές οι ζωές, τις οποίες εκτιμούσαν, θα μπορούσαν να σωθούν.

Αυτή η πρακτική ήταν σε αντίθεση με τη FRONTEX και την ελληνική αστυνομία, η οποία υποδείκνυε τους ανθρώπους στις βάρκες με πολύ διαφορετικό τρόπο. Ανταποκρινόμενοι στις προσπάθειες των εθελοντών, αυτοί οι κρατικοί πράκτορες απαγόρευαν τη χρήση προβολέων αυτοκινήτων από την ακτή, οδηγώντας αποτελεσματικά εκατοντάδες ανθρώπους στα βράχια και ενδεχομένως τον θάνατό τους. Διέταξαν τους εθελοντές να μην καλούν βάρκες για να τους καθοδηγήσουν και να μην μπαίνουν στη θάλασσα για να βοηθήσουν τους ανθρώπους. Αυτό επιβλήθηκε από παράκτιες περιπολίες και μέσω της απειλής δίωξης, πρώτα βάσει της νομοθεσίας για το λαθρεμπόριο και στη συνέχεια βάσει της νομοθεσίας για την εμπορία ανθρώπων, η οποία σε μια διεστραμμένη ειρωνεία περιέχει μια κατηγορία σκληρότητας προς άλλους ανθρώπους.

Στην ακτή, η σπλαχνική πραγματικότητα της ζωής και του θανάτου ξεκαθάρισε τι διακυβεύεται στον αγώνα μεταξύ φροντίδας και σκληρότητας. Ωστόσο, στο υπόλοιπο νησί η σχετική κοινοτοπία της ρουτίνας και η απουσία ηθικών και πολιτικών πλαισίων δράσης, έκαναν τη διάκριση μεταξύ σκληρότητας και φροντίδας λιγότερο εύκολο να οριστεί. Από την ακτή και τους τοίχους του γκρεμού, οι ταξιδιώτες από την Τουρκία έκαναν ένα σύντομο ταξίδι στο κέντρο καταγραφής, τα Ταμπάκικα, που στεγάζεται σε ένα εγκαταλελειμμένο εργοστάσιο δερμάτων ειδών. Είχε συσταθεί από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στα τέλη του 2015 και διοικούνταν από το Νορβηγικό Συμβούλιο Προσφύγων. Τον Δεκέμβριο του 2016, εγκαταστάθηκαν συσκευές θέρμανσης αίθριων και τα σπασμένα παράθυρα καλύφθηκαν με πλαστικά φύλλα για τη μείωση των ρευμάτων. Με υπνόσακους ή σεντόνια αλουμινίου, η ξεκούραση ήταν δυνατή και οι θερμάστρες επέτρεπαν στις νέες αφίξεις να στεγνώσουν τα ρούχα και τις οικογενειακές φωτογραφίες τους. Πάνω και κάτω στο μήκος του γηπέδου ποδοσφαίρου, πολλές πράξεις φροντίδας ήταν εμφανείς.

Οι συνθήκες που επικρατούν στα παλιά ΚΥΤ, που έχουν μετατραπεί σε ΚΥΤ, δηλαδή στις υπάρχουσες δομές στη Λέσβο και τη Χίο, δεν έχουν βελτιωθεί και οι άνθρωποι συνεχίζουν να φιλοξενούνται σε εξευτελιστικές συνθήκες. Στο πρώην Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) της ΒΙΑΛ, που μετονομάστηκε σε «CCAC» στη Χίο, οι συνθήκες παραμένουν υποβαθμισμένες. Κατά τη διάρκεια του 2023, οι εγκαταστάσεις φιλοξενίας ήταν υποβαθμισμένες και χρειάζονταν συντήρηση και συνεχείς απολυμάνσεις λόγω κατσαριδών, τα τρόφιμα ήταν κακής ποιότητας και υπήρχε περιορισμένη παροχή υπηρεσιών διερμηνείας (RSA- Χίος, 2023). Επιπλέον, το ιατρικό τμήμα του RIS δεν είχε σταθερή παρουσία ιατρών από τον Μάρτιο του 2021.

Ως εκ τούτου, η διαδικασία αξιολόγησης της ευαλωτότητας διενεργήθηκε κυρίως από το νοσηλευτικό προσωπικό και τους Ιατρούς Ιατρικών Μονάδων άλλων ΣΕΚΔ ή του Γενικού Νοσοκομείου Χίου, οι οποίοι επισκέπτονταν το ΣΕΚΚ Χίου μόνο και μόνο για να υπογράψουν έγγραφα αξιολόγησης ευαλωτότητας και ιατρικές κάρτες, χωρίς να προβούν σε ουσιαστική αξιολόγηση της ιατρικής κατάστασης των αιτούντων άσυλο, που δεν θεωρήθηκε ότι πληρούσαν τα κριτήρια ευαλωτότητας (RSA- Χίος, 2023). Ομοίως, το πρώην ΚΥΤ στη Λέσβο, το οποίο έχει μετατραπεί σε CCAC, παραμένει εντελώς ανεπαρκές λόγω των ακραίων καιρικών συνθηκών που επικρατούν, των δυσπρόσιτων και κακών εγκαταστάσεων υγιεινής, της έλλειψης ζεστού νερού, των συνεχών διακοπών ρεύματος, της κακής ποιότητας τροφίμων και της αύξησης των περιστατικών ασφάλειας -συμπεριλαμβανομένων των περιστατικών έμφυλης βίας- παρά τη σημαντική αστυνομική επιτήρηση. Από τα μέσα Μαΐου 2023, η διανομή τροφίμων από το ΥΠΕΝ Λέσβου έχει διακοπεί για αναγνωρισμένους πρόσφυγες και απορριφθέντες αιτούντες (RSA- Χίος, 2023), παρά τη ρητή έκκληση του Επιτρόπου Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ προς τις ελληνικές αρχές να διασφαλίσουν ότι όλα τα άτομα, ανεξάρτητα από το καθεστώς τους, λαμβάνουν βασικά μέσα διαβίωσης, ιδίως τρόφιμα και προϊόντα υγιεινής (Παρατηρητήριο Προσφύγων, 2021). Κατά τη διάρκεια του 2023, το ιατρικό και ψυχοκοινωνικό τμήμα του ΥΠΕΝ στη Λέσβο ήταν υποστελεχωμένο, γεγονός που - μεταξύ άλλων - επηρέασε την ποιότητα των διαδικασιών αξιολόγησης ευαλωτότητας. Επιπλέον, οι αναφορές για υποστελέχωση αφορούσαν και υπηρεσίες παροχής διερμηνείας (RSA- Χίος, 2023).

Ομοίως, τα νέα CCAC αποτελούν αιτία σοβαρής ανησυχίας, παρά το μεγάλο ποσό χρηματοδότησης που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή τους. Ειδικότερα, η Επιτροπή χορήγησε στην ελληνική κυβέρνηση 121 εκατομμύρια ευρώ τον Νοέμβριο

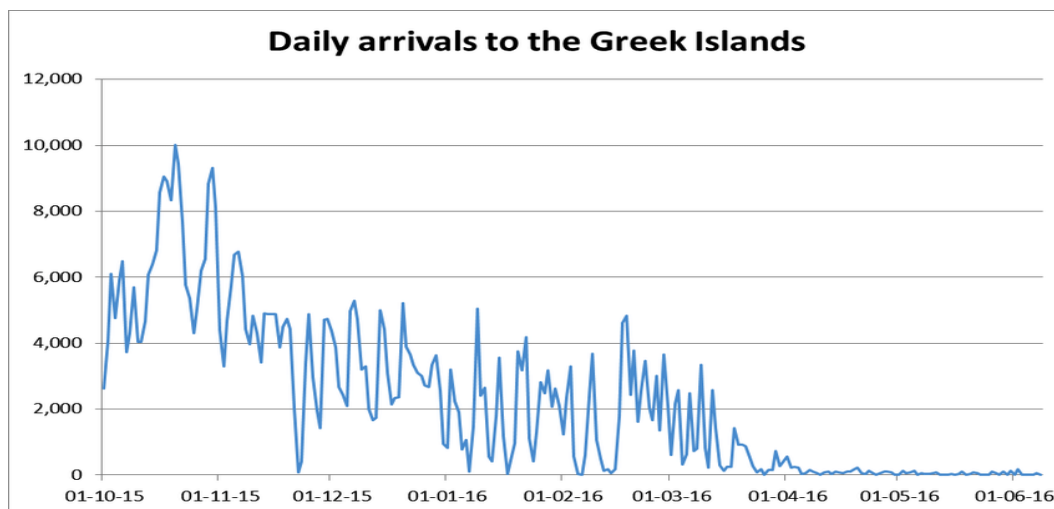
του 2020 για την κατασκευή του CCACI στη Σάμο, την Κω και τη Λέρο. Τον Απρίλιο του 2021, η συμφωνία επιχορήγησης τροποποιήθηκε ώστε να συμπεριλάβει πρόσθετη χρηματοδότηση (155 εκατομμύρια ευρώ) για το CCACI στη Χίο και τη Λέσβο. Η συμφωνία επιχορήγησης τροποποιήθηκε περαιτέρω τον Σεπτέμβριο του 2021 και τον Φεβρουάριο του 2022 (RSA- Χίος, 2023). Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του ΥΠΕΘΑ, χορηγήθηκαν 43 εκατομμύρια ευρώ για την κατασκευή του CCAC Σάμου, 39,36 εκατομμύρια ευρώ για την κατασκευή του CCAC Κω και 35,3 εκατομμύρια ευρώ για το CCAC Λέρου (RSA- Χίος, 2023).

2.3 Οι «φωνές» των ντόπιων

Σε όλη την έρευνά μας, είδαμε πως φωνές και οι ανησυχίες των ντόπιων παραλείφθηκαν σε μεγάλο βαθμό, τόσο από τους Έλληνες, όσο και από τους φορείς χάραξης πολιτικής της ΕΕ και από τους περισσότερους από τους εξωτερικούς παράγοντες. Όπως παρατηρήσαμε, μια περιφρόνηση για τις φωνές των ντόπιων θα μπορούσε επίσης να εντοπιστεί μεταξύ πολλών από τους πολυάριθμους ακαδημαϊκούς που έκαναν έρευνα για τη Λέσβο τα τελευταία χρόνια. Αυτή η έλλειψη εστίασης στις φωνές και τις εμπειρίες των ντόπιων είναι ένα σύμπτωμα των αποικιακών σχέσεων στις οποίες εστιάζει μέρος της κριτικής μας σε αυτήν τη εργασία. Αυτές οι αποικιακές σχέσεις ουσιαστικά «φιμώνουν» τους τοπικούς πληθυσμούς και τις εδραιωμένες σχέσεις πολλών εξωτερικών παραγόντων– συμπεριλαμβανομένων των ερευνητών – με τις προοπτικές των ντόπιων (Clayton, 2015).

Ειδικότερα, αν και η Λέσβος υπήρξε σημαντικό σημείο εισόδου για τους πρόσφυγες από τη δεκαετία του 1990 (Iliadou, 2019), μέχρι το 2015 το προσφυγικό ζήτημα στην περιοχή ήταν ανεπαρκώς μελετημένο. Στον απόηχο της προσφυγικής κρίσης του 2015, η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία που επικεντρώνεται στους πρόσφυγες και τα σύνορα μετέτρεψε τα νησιά του Βόρειου Αιγαίου από μια υπο-ερευνημένη τοποθεσία σε μια υπερ-ερευνημένη τοποθεσία. Το μεγαλύτερο μέρος της υπάρχουσας βιβλιογραφίας που εξετάζει το προσφυγικό ζήτημα στην Ελλάδα και τη Λέσβο έχει επικεντρωθεί στα ανθρώπινα δικαιώματα, την υποδοχή, την κράτηση και την ποινικοποίηση των προσφύγων (Cabot, 2016), σχετικά με τις πολιτικές και τις πρακτικές στα σύνορα (Georgoulas, 2017) και αλληλεγγύη προς τους πρόσφυγες και τις μορφές αντίστασης (Stierl, 2019). Αν και υπάρχει ένας αυξανόμενος όγκος έρευνας που επικεντρώνεται στα σύνορα, τους πρόσφυγες και την αλληλεγγύη, υπάρχει ταυτόχρονα περιορισμένη εμπειρική και αναλυτική εστίαση στις προοπτικές των τοπικών πληθυσμών που

επηρεάζονται από διάφορες συνοριακές πολιτικές και παρεμβάσεις (Vradis et al., 2019).

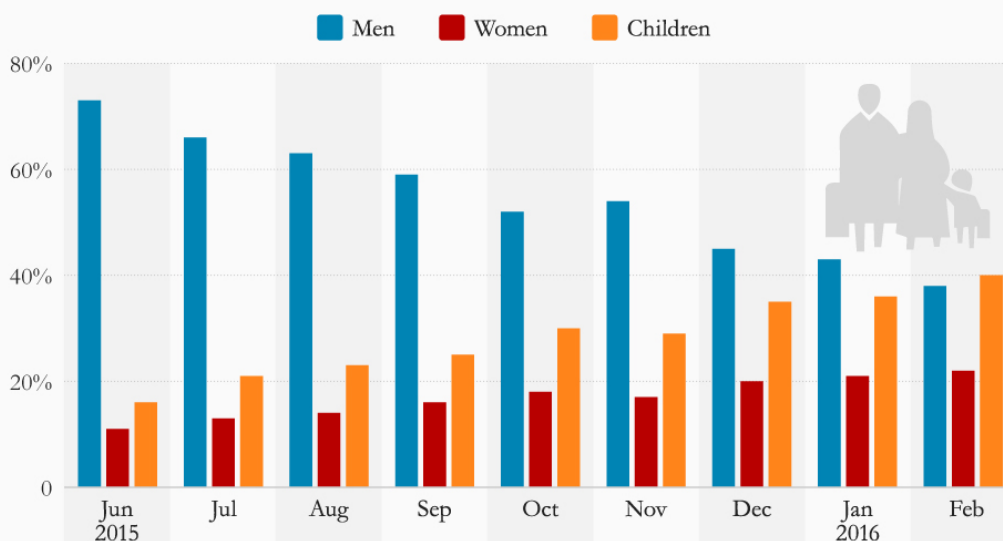

Πίνακας 4 Γραμμικό γράφημα του αριθμού των ημερήσιων αφίξεων ή μεταναστών στα ελληνικά νησιά

Επιπλέον, η υπάρχουσα βιβλιογραφία που διερευνά τις επιπτώσεις της προσφυγικής κρίσης στους τοπικούς πληθυσμούς της Λέσβου αφορά κυρίως ποσοτική και τεκμηριωμένη ανάλυση των επιπτώσεων της προσφυγικής κρίσης στην οικονομία της Λέσβου και στην τουριστική βιομηχανία (Panagos, Rontos and Nagopoulos, 2020). Όπως και για το ελληνικό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης (Kotsiou et al., 2018). Ωστόσο, οι ποσοτικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται σε αυτές τις μελέτες δεν παρέχουν μια πιο ολιστική κατανόηση των επιπτώσεων της προσφυγικής κρίσης στους τοπικούς πληθυσμούς και δεν αποτυπώνουν τις φωνές και τις βιωμένες εμπειρίες των ντόπιων. Άλλα ζητήματα που διερευνώνται σχετικά με τους ντόπιους στη Λέσβο επικεντρώνονται στη φιλοξενία ως πολιτιστικό μοντέλο (Rozakou, 2016;) και πιο πρόσφατα υπάρχει μια αυξανόμενη βιβλιογραφία από κυρίως Έλληνες ερευνητές για την κλιμάκωση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στη Λέσβο (Souzas et al., 2020). . Αυτές οι μελέτες δεν διερευνούν τις απόψεις των ντόπιων και τον αντίκτυπο διαφόρων παρεμβάσεων και εξαιρετικών πολιτικών στην καθημερινή τους ζωή. Αυτό που μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά είναι ότι ο ντόπιος πληθυσμός αντιμετώπισε την κρίση με ανάμεικτα συναισθήματα, αφού υπήρξαν πολλές προκλήσεις, αλλά και στιγμές αλληλεγγύης.

Child refugee arrivals increasing rapidly in Greece

Breakdown of refugee arrivals to Greece by age/gender

@StatistaCharts Source: UNHCR

INDEPENDENT

statista

Διάγραμμα 2 Οι αφίξεις παιδιών προσφύγων αυξάνονται ραγδαία στην Ελλάδα

Κεφάλαιο 3^ο Ο ρόλος της ΕΕ στην προσφυγική κρίση

3.1 Θα μπορούσε η ΕΕ να χειριστεί την προσφυγική κρίση;

Από τον Αύγουστο του 2015 έως τον Οκτώβριο του 2017, περίπου 1.400.000 (476.649 το 2015, 745.545 το 2016 και 187.226 το 2017, βλέπε BAMF 2017) πρόσφυγες έφτασαν μόνο στη Γερμανία, καθώς η χώρα άνοιξε τα σύνορά της από τον Σεπτέμβριο 2015. Η Άνγκελα Μέρκελ δήλωσε στα τέλη Αυγούστου 2015 ότι δεν υπάρχουν όρια στον αριθμό των προσφύγων που μπορεί να δεχτεί η Γερμανία επινοώντας τη διάσημη φράση της «Μπορούμε να το χειριστούμε» (Delcker, 2016). Με αυτόν τον τρόπο, η Γερμανία ουσιαστικά ανέστειλε τις Συμβάσεις του Δουβλίνου, όπου η πρώτη χώρα της ΕΕ στην οποία εισέρχονται οι πρόσφυγες είναι υπεύθυνη για τη διεκπεραίωση των αιτημάτων ασύλου τους. Όπως επισημαίνουν οι επικριτές, η Μέρκελ αποφάσισε μονομερώς για τη μεταναστευτική και προσφυγική πολιτική της ΕΕ αφού «προσκαλώντας» μετανάστες και πρόσφυγες να ταξιδέψουν «τώρα ή ποτέ» χωρίς διαβουλεύσεις μεταξύ της ΕΕ-28, άλλαξε τη δομή κινήτρων των προσφύγων-μεταναστών. ενθαρρύνοντας έτσι ένα νέο κύμα μετανάστευσης προς την Ευρώπη. Επιπλέον, το Βερολίνο επικρίνεται ότι επιβαρύνει άλλα κράτη της ΕΕ, όπως η Ιταλία

και η Ελλάδα, αλλά και η Ουγγαρία, δεδομένου ότι οι περισσότεροι μετανάστες από το Νότο δεν μπορούν να φτάσουν απευθείας στη Γερμανία, αλλά πρέπει να ταξιδέψουν μέσω Ιταλίας και Ελλάδας (Euronews, 2016).

Το επιχείρημα για τον ρόλο της Γερμανίας στην αναταραχή που προκλήθηκε στη ζώνη Σένγκεν είναι επομένως τριπλό. Πρώτα απ' όλα, η Γερμανία (όπως και η πλειονότητα των χωρών της ΕΕ) αγνόησε την προσφυγική πίεση που έχει ενσωματωθεί στη Νότια Ευρώπη (πρώτα στην Ιταλία, μετά και στην Ελλάδα) ήδη ως αποτέλεσμα της Αραβικής Άνοιξης από το 2011. Δεύτερον, η Γερμανία ανέστειλε τις συμβάσεις του Δουβλίνου και αργότερα εισήγαγαν συνοριακούς ελέγχους που αμφισβήτησαν τις ίδιες τις βάσεις της ζώνης Σένγκεν. Τρίτον, το Βερολίνο άσκησε πολιτική και κανονιστική πίεση σε άλλα κράτη μέλη να εισαγάγουν έναν μόνιμο μηχανισμό μετεγκατάστασης προσφύγων σε επίπεδο ΕΕ έναντι της προτίμησης δεκαπέντε κρατών μελών (Zaun, 2017).

Ορισμένοι Γερμανοί και Ευρωπαίοι πολιτικοί δήλωσαν ότι η «πολιτική ανοιχτών θυρών» της Μέρκελ ήταν μια ανθρωπιστική χειρονομία. Άλλοι το είδαν ως μια υπολογισμένη πολιτική επιλογή που εξυπηρετεί τα γερμανικά οικονομικά συμφέροντα, δεδομένου ότι η Γερμανία υποφέρει από σοβαρές ελλείψεις εργατικού δυναμικού, αλλά απολαμβάνει το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας από το 1991 (6,4% το 2015), ιστορικά χαμηλά επιτόκια και αυξανόμενα φορολογικά έσοδα (Dettmer et al., 2016). Ωστόσο, από το 2015, υπάρχει επίσης μια αυξανόμενη κριτική για τη μεταναστευτική πολιτική της γερμανικής κυβέρνησης, τόσο στη Γερμανία όσο και σε άλλες χώρες της ΕΕ (Soros and Schmitz, 2016). Στη Γερμανία, η απόφαση να επιτραπεί σε περισσότερους από 1 εκατομμύριο σε μεγάλο βαθμό μουσουλμάνους πρόσφυγες να έρθουν στη χώρα το 2015 και το 2016 προκάλεσε ανησυχίες για την κοινωνικοπολιτική ετοιμότητα της Γερμανίας για ένα τέτοιο βήμα. Η θρησκεία φαίνεται να είναι ένα από τα βασικά ζητήματα για το κοινό, καθώς τα αισθήματα κατά της μετανάστευσης επικεντρώνονται στην υπεράσπιση της χριστιανικής ταυτότητας (π.χ. το κίνημα PEGIDA στη Γερμανία/ Οι Πατριώτες Ευρωπαίοι ενάντια στον εξισλαμισμό της Δύσης) και σε ορισμένες χώρες της ΕΕ (Πολωνία και η Τσεχική Δημοκρατία εξέφρασαν δημόσια την προτίμησή τους για την αποδοχή χριστιανών προσφύγων από τη Μέση Ανατολή). Ήδη το 2006, το Ίδρυμα Friedrich-Ebert δημοσίευσε μια ανησυχητική έκθεση που ισχυριζόταν ότι ο δεξιός ριζοσπαστισμός δεν μπορεί να είναι ούτε πρόβλημα στο περιθώριο της γερμανικής κοινωνίας ούτε φαινόμενο της Ανατολικής Γερμανίας (όπου η ξενοφοβία

ήταν ιδιαίτερα έντονη), καθώς μπορεί να βρεθεί σε η ίδια η καρδιά της γερμανικής κοινωνίας (Decker and Brahler, 2006).

Ταυτόχρονα, οι κύριες χώρες-στόχοι μετανάστευσης στην Ευρώπη – Γερμανία και Σουηδία– άρχισαν να επενδύουν σε μεγάλο βαθμό στην ενσωμάτωση μεταναστών και προσφύγων και την ίδια στιγμή στηρίζονται πολιτικά σε ένα λεγόμενο «σύμφωνο για τους πρόσφυγες» της ΕΕ με την Τουρκία. που προβλέπει ότι η Τουρκία de facto κλείνει τα σύνορά της για πρόσφυγες και μετανάστες και ότι για κάθε Σύρο πρόσφυγα που επιστρέφεται μπορεί κανείς να μεταναστεύσει νόμιμα στην ΕΕ (Seufert, 2015). Ενώ το «σύμφωνο για τους πρόσφυγες» με την Τουρκία έχει επικριθεί από οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως παραβίαση, για παράδειγμα, της Σύμβασης της Γενεύης (σύμφωνα με την οποία κάθε αιτών άσυλο έχει το δικαίωμα να υποβάλει αίτηση για άσυλο σε μια χώρα της επιλέγοντας, αντί να επιστραφεί χωρίς «δέουσα διαδικασία»), φαίνεται να υπάρχει πολιτική συναίνεση ότι η συμφωνία με την Τουρκία έσωσε τα σπασμένα σύνορα της Ευρώπης. Ωστόσο, αυτή η εξάρτηση από εξωτερικούς παράγοντες για την αντιμετώπιση της κρίσης μπορεί να θεωρηθεί ως προβληματική σε πολλά επίπεδα, κυρίως επειδή κάνει την ΕΕ να υπόκειται σε εξωτερική πίεση από αυταρχικά καθεστώτα όπως η Τουρκία.

3.2 Μια ασύμμετρη κρίση στην ΕΕ

Συνολικά, η προσφυγική κρίση στην Ευρώπη είναι μια ασύμμετρη κρίση με λίγες χώρες προορισμού (κυρίως Γερμανία και Σουηδία αλλά και Νορβηγία και Δανία), χώρες διέλευσης σε διάφορους μεταναστευτικούς δρόμους (Ελλάδα, Ιταλία, Ουγγαρία, Βουλγαρία, Κροατία και Σλοβενία), χώρες επηρεάζονται ελαφρώς (π.χ. Πολωνία, Ιρλανδία, Ισπανία) και χώρες που δεν επηρεάζονται καθόλου (π.χ. Πορτογαλία, Εσθονία, Ρουμανία). Με βάση τον αριθμό των αιτήσεων ασύλου ανά 100.000 κατοίκους, το 2015 οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο στην ΕΕ ήταν η Ουγγαρία με 1799 αιτήσεις, η Σουηδία με 1667 και η Αυστρία με 1027. Η Γερμανία είχε 587 αιτήσεις ανά 100.000 το 2015, που ήταν πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. από 260 αιτήσεις ασύλου αλλά κάτω από τη Νορβηγία (602 αιτήσεις ασύλου) και τη Φινλανδία (591 αιτήσεις). Η Ελλάδα (122 αιτήσεις) και η Ιταλία (138 αιτήσεις) είναι χώρες διέλευσης, ενώ η Πολωνία (32), η Ισπανία (32), η Ιρλανδία (71) και η Πορτογαλία (8) βρίσκονται εκτός των πιο πολυσύχναστων οδών μετανάστευσης (BBC, 2016).

Ωστόσο, οι αιτήσεις ασύλου δεν έχουν άμεση σχέση με τον πραγματικό αριθμό των προσφύγων και μεταναστών που ζουν στο έδαφος στις διάφορες πολιτείες, καθώς πολλοί δεν έχουν εγγραφεί, δεν έχουν διαβατήριο και ταυτότητα ή προσπαθούν να αποφύγουν την απέλαση, κάποιιοι αμέσως μετά την είσοδό τους στην ΕΕ, άλλοι μετά την απόρριψη των αιτημάτων ασύλου τους. Τον Φεβρουάριο του 2016, η γερμανική κυβέρνηση παραδέχτηκε ότι «έχασε» 130.000 αιτούντες άσυλο, που ήταν περίπου το 13% του 1,1 εκατομμυρίου προσφύγων που είχαν καταγραφεί εκείνη την περίοδο στη Γερμανία (The Telegraph, 2016). Τον Νοέμβριο του 2017, 30.000 αιτούντες άσυλο που έπρεπε να απελαθούν αγνοήθηκαν. Αυτό έχει εγείρει φόβους για τον αυξανόμενο κίνδυνο εγκληματικότητας και τρομοκρατίας στη γερμανική κοινωνία, καθώς οι γερμανικές αρχές έχασαν τα ίχνη τόσο πολλών αιτούντων άσυλο που ενδεχομένως δεν είχαν νόμιμο εισόδημα και υποστήριξη ένταξης από το κράτος.

Και ενώ σε ορισμένα έθνη όπως η Αυστρία ή η Γερμανία, λόγω των μέτρων ασφαλείας των συνόρων, συμπεριλαμβανομένου του κλεισίματος της βαλκανικής οδού, ο αριθμός των νέων μεταναστών μειώθηκε αισθητά το 2016 σε σύγκριση με το 2015, σε άλλα έθνη, ιδιαίτερα στην Ιταλία, το αντίθετο ισχύει – με πιθανές επιπτώσεις σε όλα τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Επίσημα στατιστικά στοιχεία της ιταλικής κυβέρνησης ανέφεραν ότι στην Ιταλία έφθασαν 121.000 νέοι μετανάστες το οκτάμηνο Ιανουαρίου έως τον Αύγουστο του 2016, αριθμός που είναι 5.000 περισσότεροι από την ίδια περίοδο του 2015. Ιδιαίτερη έντονη αύξηση σημειώθηκε στον αριθμό των ασυνόδευτων ανηλίκων που στην το πρώτο οκτάμηνο του 2016 ανήλθε σε 11.797. Οι περισσότεροι μετανάστες που ήρθαν στην Ιταλία συνεχίζουν να προέρχονται από τη Νιγηρία, την Ερυθραία και το Σουδάν και όχι από τις εμπόλεμες ζώνες της Μέσης Ανατολής. Η Ιταλία τον Σεπτέμβριο του 2016 δέχτηκε περισσότερους από 150.000 αιτούντες άσυλο, αριθμός που προοριζόταν να αυξηθεί, αναγκάζοντας το Υπουργείο Εσωτερικών να ζητήσει την εθνική κατανομή 3 αιτούντων άσυλο ανά 1000 κατοίκους σε όλη τη χώρα τον Σεπτέμβριο του 2016.

Στη δεύτερη κύρια χώρα άφιξης, την Ελλάδα, η οποία μαστίζεται από σχεδόν χρεοκοπία και το δεύτερο εξάμηνο του 2016 παρουσίασε ποσοστό ανεργίας 24%, 60.000 μετανάστες και πρόσφυγες είχαν κολλήσει και οι περισσότεροι καταυλισμοί υποδοχής ήταν σε τόσο άθλια κατάσταση που προκλήθηκαν αρρώστιες Ηπατίτιδας, φυματίωσης και ελονοσίας όπου καταγράφηκαν το καλοκαίρι του 2016 (επίσης Kassiani et al., 2018). Στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, όπου τα κέντρα υποδοχής

σχεδιάστηκαν για να δέχονται μόνο 7500 μετανάστες και πρόσφυγες, περισσότεροι από 12.000 συνέχισαν να επιμένουν σε μια κενή κατάσταση όπου ήταν αβέβαιο εάν μπορούσαν να μείνουν ή να μεταφερθούν σε άλλα μέρη.

Οποιοσδήποτε αιτών άσυλο φτάνει σε ελληνικό νησί δεν μπορεί πλέον να ταξιδέψει μακρύτερα στην ηπειρωτική χώρα. Πρέπει πρώτα να προεγγραφούν και μετά να μπουν σε λίστα αναμονής για τη διαδικασία ασύλου. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, ο χρόνος αναμονής είναι περίπου ένα έτος (Tazzioli, 2016). Το βάρος στα ελληνικά νησιά Λέσβος, Χίος και Σάμος έχει γίνει τόσο τρομερό που τον Δεκέμβριο του 2017 οι δημοτικοί υπάλληλοι αυτών των νησιών αποφάσισαν να συντονίσουν τις διαμαρτυρίες τους για να ασκήσουν πίεση στην κεντρική κυβέρνηση της Ελλάδας να επιταχύνει τις μεταφορές στην ηπειρωτική χώρα, καθώς οι εντάσεις στις τοπικές κοινωνίες έχουν αυξηθεί και γενικότερα υπάρχει η διαίσθηση ότι η κατάσταση οδηγεί σε αδιέξοδο. Την ίδια στιγμή, ο Ευρωπαϊός Επίτροπος Μετανάστευσης Δημήτρης Αβραμόπουλος ζήτησε μεταρρύθμιση του Κανονισμού του Δουβλίνου για να αμβλυνθεί η πίεση των προσφύγων στην Ελλάδα και την Ιταλία (Ekathimerini, 2017).

3.3 Η εξωτερίκευση των συνόρων της ΕΕ

Το σύγχρονο συνοριακό καθεστώς έχει τις ρίζες του σε πολλές θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου. Σύμφωνα με το άρθρο 13 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ηνωμένα Έθνη, 1948). (i) «Καθένας έχει δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή εντός των συνόρων κάθε κράτους» και (ii) «Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείψει οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης της δικής του, και να επιστρέψει στη χώρα του». Η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες του 1951 (Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, 1951), ακολουθούμενη από το πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 (Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, 1967), καθιέρωσε την αρχή της μη επαναπροώθησης και συνίσταται σε θεμελιώδεις αρχές που ρυθμίζουν τα δικαιώματα κυκλοφορίας των προσώπων μεταξύ κρατών. Ενώ τα δικαιώματα αυτά είναι εγγυημένα και παρέχουν το δικαίωμα σε κάποιον να μεταναστεύσει σε χώρα διαφορετική από τη δική του, έρχονται σε σύγκρουση με τις συνοριακές πρακτικές της ΕΕ, οι οποίες συχνά οδηγούν σε άνιση εφαρμογή του δικαίου. Αυτό δημιουργεί ένα χάσμα μεταξύ των δικαιωμάτων που εγγυάται ο νόμος και της επιλεκτικής εφαρμογής τους εντός ενός

συνοριακού καθεστώτος που χαρακτηρίζεται από κατάσταση εξαίρεσης (Lendaro, 2016, σελ. 148).

Η ζώνη Σένγκεν ορίζει έναν χώρο για την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων μεταξύ των υπογραφόντων κρατών, αλλά αντικατοπτρίζει επίσης ένα παράδοξο· παρόλο που κάθε άτομο – πολίτης της ΕΕ ή υπήκοος τρίτης χώρας – μόλις εισέλθει στο έδαφος ενός κράτους μέλους μπορεί να διασχίσει τα σύνορα άλλων χωρών χωρίς ελέγχους ταυτότητας (Kasperek, 2016), υπάρχει επίσης μετατόπιση των συνοριακών ελέγχων προς τα έξω πέρα από το έδαφος της ΕΕ (Collyer and King, 2016). Υπό αυτή την έννοια, η Συμφωνία Σένγκεν χρησιμεύει ως πρώιμο παράδειγμα της εξωτερίκευσης των συνόρων της ΕΕ.

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής της ΕΕ, για να ελέγξουν και να σταματήσουν τους συνοριακούς διερχόμενους πριν φτάσουν στην Ευρώπη, επιβάλλουν την ακινησία μέσω «στρατηγικών ακινητοποίησης» (Franko Aas, 2007), εγκλωβίζοντας τους συνοριακούς διερχόμενους μέσα σε ζώνες διέλευσης και ουδέτερες ζώνες. Αυτές οι στρατηγικές εκφράστηκαν τέλεια από τον Τόνι Μπλερ, όταν παρουσίασε κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής της ΕΕ στη Θεσσαλονίκη το 2003 ένα έγγραφο πολιτικής με τίτλο «Ένα νέο όραμα για τους πρόσφυγες» (Bright and Harris, 2003). Πρότεινε τη δημιουργία Περιφερειακών Ζωνών Προστασίας, Ζωνών Προστασίας ή Ασφαλών Καταφυγίων, καθώς και Κέντρων Επεξεργασίας Διέλευσης για τους συνοριακούς διερχόμενους στις οδούς διέλευσης προς την Ευρώπη (Hess and Kasperek, 2017). Η πρόταση αυτή περιλάμβανε την άρνηση εισόδου σε μη εξουσιοδοτημένους συνοριακούς διερχόμενους μέσω της επιστροφής τους σε χώρες εκτός της ΕΕ και κοντά στις πατρίδες τους (Ibid.). Σύμφωνα με την Jennifer Hyndman (2003, σελ. 168) η έννοια των «ασφαλών χώρων» δεν είναι κάτι νέο. Πρόκειται για ένα μεταψυχροπολεμικό φαινόμενο που επιβλήθηκε το 1991 στο Βόρειο Ιράκ, την Αϊτή και τη Ρουάντα. Τα ασφαλή καταφύγια αντικατοπτρίζουν τη σκόπιμη πολιτική πρόθεση μιας «προληπτικής προστασίας» (Ibid., σελ. 168), δηλαδή την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας όσο το δυνατόν πιο μακριά.

Οι πολιτικές που σχετίζονται με την εξωτερίκευση των συνόρων της ΕΕ άνθισαν γρήγορα κατά τη διάρκεια και μετά το 2015 (Ruhmann and Fitzgerald, 2016; Hess and Kasperek, 2017β) και απηχούν την άποψη του Μπλερ για «ασφαλή καταφύγια». Η εξωτερίκευση των συνόρων της ΕΕ είναι ζωτικής σημασίας στο πλαίσιο της

Ευρωπαϊκής Ατζέντας για τη Μετανάστευση του 2015 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017) και των πολιτικών που απορρέουν από αυτήν την Ατζέντα, όπως η προσέγγιση του «hotspot» και η Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας που ακολούθησε. Το 2015, η Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τη Μετανάστευση αντιμετώπισε με τον σαφέστερο τρόπο την εξωτερική των συνόρων της ΕΕ, δίνοντας προτεραιότητα στην ενισχυμένη συνεργασία της ΕΕ με τρίτες χώρες και στη χρήση της έννοιας της «ασφαλούς χώρας». Κήρυξε χώρες όπως η Λιβύη (το 2015) και η Τουρκία (το 2016) ασφαλείς τρίτες χώρες (βλ. ενότητα 3.3.2) για τις επιστροφές προσφύγων.

Ένα από τα εντυπωσιακά χαρακτηριστικά αυτών των πολιτικών είναι το πόσο γρήγορα εμφανίστηκαν και θεσπίστηκαν, αντανakλώντας έναν τρόπο χάραξης πολιτικής «αντιμετώπισης κρίσεων» ενόψει ταχέως μεταβαλλόμενων γεγονότων (Vradis *et al.*, 2019, σ. 22). Μια ενδιαφέρουσα πτυχή αυτής της διατριβής είναι ότι η ΕΕ επέβαλε επίσης πολιτικές εξωτερικής οθώντας τα σύνορα προς τα μέσα (Hess and Kasparek, 2017b, σελ. 63), γεγονός που οδήγησε έτσι σε εσωτερική των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ.

3.4 Η εσωτερική των συνόρων της ΕΕ

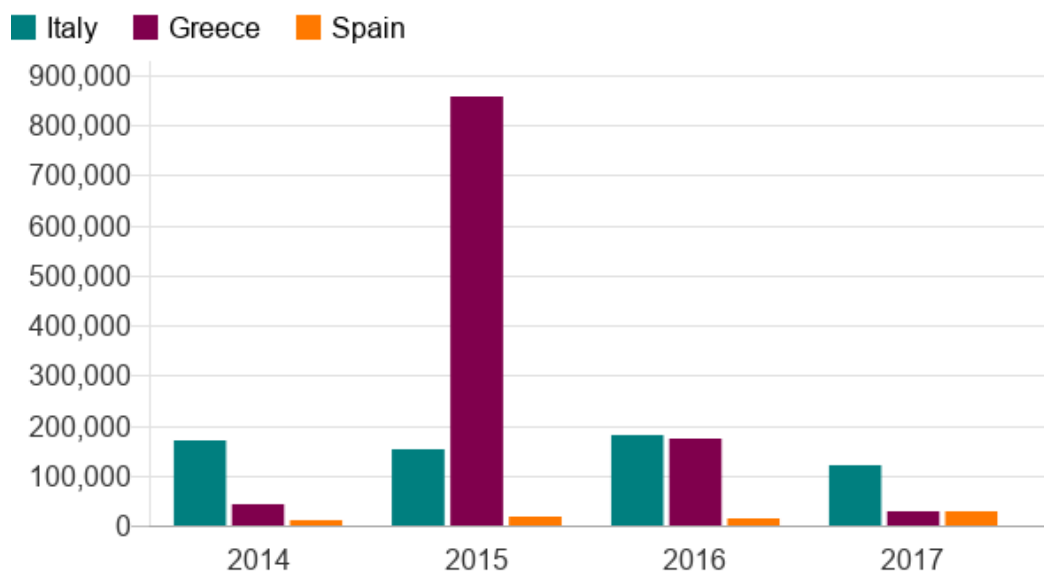
Η υιοθέτηση της «προσέγγισης hotspot» το 2015 και το κλείσιμο της «βαλκανικής οδού» το 2016 είναι δύο από τις πρωταρχικές πολιτικές που τέθηκαν σε εφαρμογή από την ΕΕ και σηματοδότησαν όχι μόνο την εξωτερική αλλά ταυτόχρονα την εσωτερική των συνόρων της ΕΕ. Στις αρχές του 2015 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε το ευρωπαϊκό πρόγραμμα δράσης για τη μετανάστευση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015) και εισήγαγε την προσέγγιση των κέντρων υποδοχής και ταυτοποίησης. Ένα hotspot χαρακτηρίστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως «μια περιοχή στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ που αντιμετωπίζει δυσανάλογη μεταναστευτική πίεση» (Ibid.). Ωστόσο, η προσέγγιση των κέντρων υποδοχής και ταυτοποίησης δεν ήταν απλώς ένας τρόπος για την ΕΕ να διαχειριστεί δυσανάλογες μεταναστευτικές πιέσεις, αλλά και ένα πολιτικό μέτρο και εργαλείο που επέτρεψε στην ΕΕ και την Ελλάδα να κηρύξουν ολόκληρες περιοχές, ή ακόμη και ολόκληρα έθνη-κράτη, σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (Vradis *et al.*, 2019, σ. 20–21).

Η προσέγγιση του hotspot όχι μόνο οδήγησε σε εξωτερική των συνόρων της ΕΕ, υιοθετώντας την έννοια της «ασφαλούς τρίτης χώρας», όπως υποστήριξα προηγουμένως, αλλά μετέτρεψε επίσης τα ελληνικά νησιά και ιδιαίτερα τη Λέσβο σε

τιτλοποιημένους, στρατιωτικοποιημένους και ανθρωπιστικούς χώρους (κεφάλαιο 4). Το 2015, ο καταυλισμός της Μόριας μετατράπηκε σε «hotspot», όπου ετερογενείς φορείς διαχειρίζονταν τις διαδικασίες των μεταναστευτικών ροών (Kalir and Rozakou, 2016).

Migrants and refugees

Total arrivals 2014-17

Source: UNHCR

BBC

Διάγραμμα 3 Η μετανάστευση στην Ευρώπη σε γραφήματα

Το κλείσιμο της βαλκανικής οδού πείστηκε κυρίως από τους ηγέτες των λεγόμενων χωρών του Visegrad (Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία και Τσεχική Δημοκρατία) και της Αυστρίας (Ibid.). Το κλείσιμο της βαλκανικής οδού δεν είναι μόνο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της εσωτερίκευσης των συνόρων της ΕΕ, αλλά και μια απεικόνιση των ασύμμετρων σχέσεων εξουσίας μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ. Κατά τη διερεύνηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτικών θεσμών, ο Dion Curry (2015) εξετάζει τους σχεσιακούς παράγοντες που επηρεάζουν τη διακυβέρνηση και τον βαθμό στον οποίο οι δρώντες περιορίζονται από ιεραρχίες. Προτείνει ότι η ιεραρχική φύση των σχέσεων μεταξύ των δρώντων είναι καθοριστική, για τον καθορισμό του επιπέδου και του χώρου για τη διασπορά της εξουσίας. Ο Herman Bakvis (2013) σημειώνει ότι ακόμη και σε συστήματα διακυβέρνησης που βασίζονται σε εκτεταμένη συνεργασία, η ιεραρχία δεν απουσιάζει ποτέ. αυτό συμβαίνει εντός της ΕΕ, επηρεάζοντας κράτη μέλη όπως η Ελλάδα. Η Ελλάδα είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που δείχνει πώς η «εκτελεστική εξουσία», σύμφωνα με τους όρους του Agamben – ή στην προκειμένη

περίπτωση τα θεσμικά όργανα και οι φορείς της ΕΕ – επεκτάθηκε στην ελληνική νομοθετική σφαίρα.

Οι διαδικασίες που έλαβαν χώρα μεταξύ των κρατών της ΕΕ και της Ελλάδας πριν από το κλείσιμο της βαλκανικής οδού δείχνουν ότι η Ελλάδα ήταν πρακτικά περιορισμένη στην επικύρωση αποφάσεων που λαμβάνονταν από εξωτερικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, τον Φεβρουάριο του 2016 η Αυστρία φιλοξένησε συνάντηση με βαλκανικά κράτη σχετικά με τις αυξημένες μεταναστευτικές ροές, στην οποία η Ελλάδα δεν προσκλήθηκε, γεγονός που οδήγησε σε διπλωματικό σκάνδαλο με την Ελλάδα να ανακαλεί τον πρεσβευτή της στην Αυστρία (BBC News, 2016). Στις αρχές του 2016, μιλώντας πριν από μια κρίσιμη συνάντηση στις Βρυξέλλες, ο Έλληνας υπουργός Μετανάστευσης επέκρινε άλλες χώρες για «μονομερείς» ενέργειες που επηρεάζουν την Ελλάδα. «Ένας πολύ μεγάλος αριθμός [συμμετεχόντων] εδώ θα προσπαθήσει να συζητήσει πώς να αντιμετωπίσει μια ανθρωπιστική κρίση στην Ελλάδα που οι ίδιοι σκοπεύουν να δημιουργήσουν [...] Η Ελλάδα δεν θα δεχθεί μονομερείς ενέργειες [...] Η Ελλάδα δεν θα δεχτεί να γίνει ο Λίβανος της Ευρώπης, μια αποθήκη ψυχών, ακόμη και αν αυτό γινόταν με μεγάλη χρηματοδότηση [της ΕΕ]» (The New Arab, 2016).

Με αυτόν τον τρόπο ο Έλληνας υπουργός, όπως θα αναλύσω περαιτέρω στο κεφάλαιο 5, δεν ασκούσε απλώς κριτική στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκε ο Λίβανος, αλλά κυρίως ήθελε να διασφαλίσει ότι η Ελλάδα δεν αντιμετωπίζεται με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζονται οι χώρες του «παγκόσμιου Νότου». Θέλησε να τονίσει ότι κάποια από τα φαινόμενα που έχουν παρατηρηθεί στον παγκόσμιο Νότο, δηλαδή η διάβρωση της κυριαρχίας κατά τη διάρκεια διεθνών επεμβάσεων, φτάνουν τώρα στον παγκόσμιο Βορρά. Αντίστοιχα, ο Έλληνας πρωθυπουργός, Αλέξης Τσίπρας, αντέδρασε αρνητικά στα σχόλια του προέδρου της Κομισιόν, Ντόναλντ Τουσκ, αφού οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων έκλεισαν τα σύνορά τους στους πρόσφυγες. «Η οδός των Δυτικών Βαλκανίων έφτασε στο τέλος της, λόγω μονομερών ενεργειών ορισμένων χωρών.

Η ΕΕ δεν έχει μέλλον αν συνεχίσει έτσι [...]. Αναμένουμε από τον D. Tusk, πρόεδρο της ΕΕ των 28, να επικεντρώσει τις προσπάθειές του στην εφαρμογή των κοινών μας αποφάσεων και να μην ενθαρρύνει όσους τις αγνοούν» (ekathimerini, 2016). Νωρίτερα, ο Τουσκ είχε σχολιάσει ότι «οι παράτυπες ροές μεταναστών κατά μήκος της διαδρομής των Δυτικών Βαλκανίων έχουν τερματιστεί [...] δεν τίθεται θέμα μονομερών

ενεργειών, αλλά κοινής απόφασης της ΕΕ των 28... Ευχαριστώ τις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων για την εφαρμογή μέρους της συνολικής στρατηγικής της ΕΕ για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής κρίσης» (Ibid.).

3.5 Αποτυχία του προγράμματος μετεγκατάστασης της ΕΕ

Η μετεγκατάσταση προσφύγων και μεταναστών σε ολόκληρη την ΕΕ έχει αποτύχει σε μεγάλο βαθμό. Αυτό δεν είναι μόνο το αποτέλεσμα των μεταναστευτικών πολιτικών που ακολουθεί η πλειοψηφία των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΚΑΕ), αλλά και των λιγότερο συνεργατικών θέσεων άλλων χωρών της ΕΕ μεταξύ τους. Τον Σεπτέμβριο του 2015, η ΕΕ συμφώνησε να ανακαταλείψει 120.000 πρόσφυγες από την Ελλάδα και την Ιταλία τα επόμενα δύο χρόνια. Ωστόσο, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο αριθμός των προσφύγων που έχουν δεχθεί οι χώρες της ΕΕ κυμαίνεται από 2 στη Βουλγαρία και 140 στη Φινλανδία έως 540 στη Γαλλία, αριθμός που αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 1% του στόχου (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016). Δεδομένου ότι η Γερμανία, η Αυστρία και η Σουηδία δέχθηκαν μεγάλο αριθμό προσφύγων, ενδιαφέρθηκαν να θεσπίσουν ένα σύστημα επιμερισμού των βαρών από την ΕΕ. Πολλές άλλες κυβερνήσεις (Ludlow, 2015) είχαν κίνητρα να υπονομεύσουν τις προτάσεις επιμερισμού ευθυνών για να αποφύγουν τις εγχώριες πιέσεις από αντιμεταναστευτικά κόμματα και κινήματα που ήταν σε άνοδο στην Αυστρία, τη Γερμανία και τη Σουηδία (Zaun, 2017). Υπό αυτή την έννοια, η ασύμμετρη πίεση των προσφύγων δημιούργησε μια άνιση δομή κινήτρων.

Εικόνα : Η ανθρωπιστική κρίση εντείνεται καθώς το σύστημα υποστήριξης των προσφύγων φτάνει σε οριακό σημείο

Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δανία δεν συμμετέχουν καθόλου στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης, καθώς διαπραγματεύτηκαν επιτυχώς ρήτρες εξαιρέσεως από το Κοινό

Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου (ECAS). Ωστόσο, η Δανία έλαβε 21 000 αιτήσεις ασύλου μόνο το 2015, γεγονός που κατέστησε αυτή τη χώρα των 5,6 εκατομμυρίων κατοίκων έναν από τους κορυφαίους αποδέκτες προσφύγων της ΕΕ ανά 100 000 κατοίκους (FAZ, 2016). Ενώ η Κοπεγχάγη ανησυχούσε για τον οικονομικό αντίκτυπο της κρίσης, εισήγαγε μέτρα για να καταστήσει τη μετανάστευση λιγότερο ελκυστική. Για παράδειγμα, η αστυνομία μπορεί να κατάσχει χρήματα ή τιμαλφή αξίας 10.000 (1.450 \$) ή περισσότερο σε ορισμένες περιπτώσεις για να πληρώσει για διαμονή και φροντίδα.

Η νομοθεσία θεσπίστηκε τον Φεβρουάριο του 2016 και υπήρξαν τέτοιες περιπτώσεις, όταν, για παράδειγμα, οι μετανάστες ταξίδευαν με πλαστά διαβατήρια ή παραβίαζαν τη νομοθεσία με άλλο τρόπο. Υπήρξε μεγάλη κριτική αυτών των μέτρων στο εξωτερικό. Ωστόσο, ορισμένες δανικές ΜΚΟ για τα ανθρώπινα δικαιώματα τονίζουν ότι ο νόμος θεσπίστηκε απλώς με συμβολικό στόχο την εκτροπή αυτών των μεταναστών με οικονομικά κίνητρα, και όχι με εργαλείο καταστολής και ότι υπάρχουν και άλλα σοβαρότερα ζητήματα (για παράδειγμα, η έλλειψη δικαιώματος οικογενειακής επανένωσης με πολλά άτομα στα οποία χορηγείται επικουρική προστασία) που πρέπει να συζητηθούν (The Guardian, 2016). Το κατά πόσον το μέτρο αυτό ήταν αποτελεσματικό όσον αφορά τη μείωση του αριθμού των αιτήσεων παραμένει αβέβαιο. Ωστόσο, το 2017, η Δανία είδε τον χαμηλότερο αριθμό αιτήσεων σε έξι χρόνια (τους πρώτους εννέα μήνες του 2017 μόνο 2.597 άτομα υπέβαλαν αίτηση ασύλου με 1.742 περιπτώσεις να ανοίγουν), αριθμός που αποτελεί σημαντική πτώση σε σύγκριση με το 2015 (όταν υποβλήθηκαν 3.694 νέες αιτήσεις σε ένα μήνα). Επίσης, το ποσοστό των ατόμων στα οποία χορηγήθηκε άσυλο μειώθηκε σημαντικά από 85% το 2015 σε 27% το δεύτερο τρίμηνο του 2017 (Bendixen, 2017).

Οι περισσότερες χώρες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Πολωνίας, είναι πλήρη μέλη του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ECAS), πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να ακολουθούν κοινά διαδικαστικά πρότυπα κατά την επεξεργασία των αιτήσεων προσφύγων και δεν μπορούν να απορρίψουν κανένα αίτημα πρόσφυγα χωρίς να εφαρμόσουν την απαιτούμενη διαδικασία (Asylum Information Database, 2016). Με την Πολωνία να βρίσκεται σε μια διαδρομή διέλευσης από την Ανατολή (Ασία και πρώην Σοβιετική Ένωση), η χώρα είδε αύξηση των αιτήσεων προσφύγων από 8.000 το 2014 σε 11.000 το 2015, αλλά σχεδόν καμία αξίωση από τη Μέση Ανατολή ή την Αφρική.

Συγκριτικά, μια άλλη χώρα από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, η Τσεχική Δημοκρατία, έλαβε αμελητέο αριθμό αιτήσεων ασύλου, δεδομένου ότι η χώρα δεν βρίσκεται σε μεταναστευτική οδό. Ωστόσο, η αδύναμη δέσμευση για τη μετεγκατάσταση των προσφύγων ισχύει για τα μεγαλύτερα κράτη μέλη της ΕΕ. Παρόλο που η Γαλλία υπερασπίζεται δημοσίως τη μετεγκατάσταση και ζητά ευρωπαϊκή ευθύνη για την προσφυγική κρίση, το Παρίσι έχει κάνει ελάχιστα για να δώσει περισσότερη ουσία σε αυτή την πολιτική. Όπως υποστηρίζουν ορισμένοι επικριτές (Tardis, 2016), η γαλλογερμανική συνεργασία είναι απλώς μια πρόσοψη που καμουφλάρει τις ελλείψεις επενδύσεις της Γαλλίας στο σύστημα ασύλου και τη γενικότερη αποφυγή της κατανομής των βαρών. Επίσης, η Γαλλία έχει χάσει στην πραγματικότητα το καθεστώς της ως χώρας προορισμού για τους πρόσφυγες, γεγονός που μειώνει περαιτέρω τη βούληση υποστήριξης του Βερολίνου.

Επιπλέον, δεν είναι μόνο οι χώρες της ΚΑΕ (οι οποίες συχνά δαιμονοποιούνται από τον δυτικοευρωπαϊκό Τύπο ως οι κύριοι ένοχοι που απομυζούν τα κονδύλια της ΕΕ αλλά αρνούνται να δείξουν αλληλεγγύη), αλλά και οι σκανδιναβικές χώρες που δείχνουν απροθυμία απέναντι στα σχέδια μετεγκατάστασης. Τόσο στη Στοκχόλμη όσο και στην Κοπεγχάγη υπάρχουν κυβερνήσεις μειοψηφίας που αντιμετωπίζουν λαϊκιστές στα κοινοβούλια (οι Σουηδοί Δημοκράτες, ως τρίτο κόμμα, και το Δανικό Λαϊκό Κόμμα, ως δεύτερο κόμμα). Στη Φινλανδία, το λαϊκιστικό και ευρωσκεπτικιστικό Κόμμα των Φινλανδών αποτελεί μέρος της σημερινής κυβέρνησης και ελέγχει επίσης το υπουργείο Εξωτερικών: επομένως, μια φιλική προς τους πρόσφυγες πολιτική στο Ελσίνκι είναι μάλλον εκτός συζήτησης. Εν τω μεταξύ, άλλες χώρες, όπως οι χώρες της Βαλτικής, δεν δέχονται πρόσφυγες, υποσχόμενες να πληρώσουν αντ' αυτού για τις υπηρεσίες άλλων χωρών της ΕΕ στο έδαφός τους, χωρίς μεγάλη συγκεκριμένη πρόοδο προς αυτήν την κατεύθυνση.

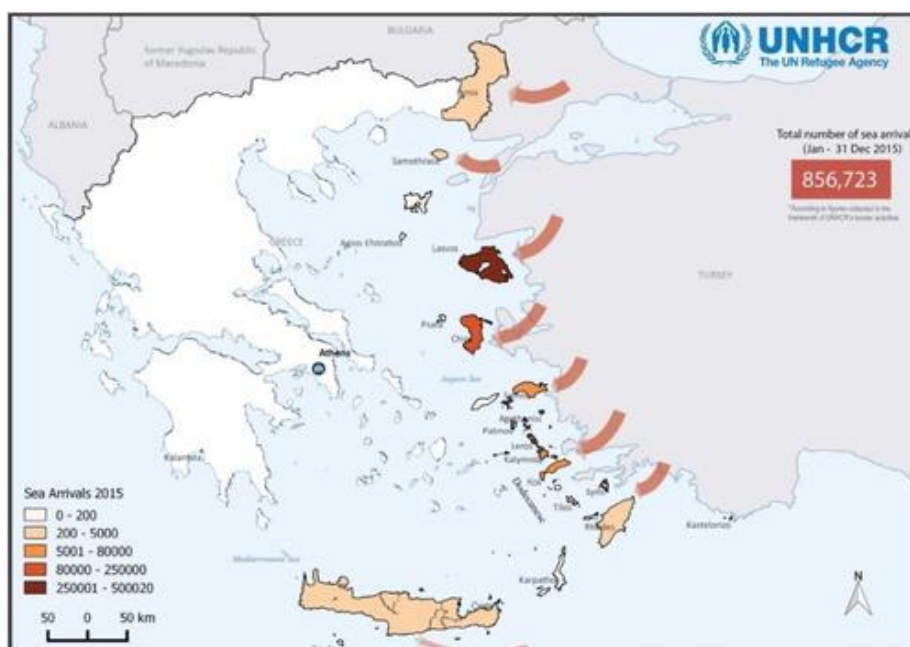
Σε αυτό το πλαίσιο, η ασύμμετρη προσφυγική και μεταναστευτική πίεση επηρέασε τα κράτη μέλη της ΕΕ σε διαφορετικό βαθμό. Ακόμη και χώρες της ίδιας περιοχής, όπως η ΚΑΕ (Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης), δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ανήκουσες στην ίδια κατηγορία, καθώς η χώρα που επλήγη περισσότερο το 2015 ήταν η Ουγγαρία (μετρούμενη με βάση τον αριθμό των αιτήσεων το 2015 αλλά όχι τις εγκεκριμένες αιτήσεις ασύλου, οι οποίες ήταν στην Ουγγαρία αρκετά χαμηλές με ποσοστό απόρριψης 91,54% το 2016) και η λιγότερο πληγείσα Σλοβακία (6 αιτήσεις) με την Πολωνία στο μεσαίο έδαφος (κυρίως λόγω της μετανάστευσης από η Ανατολή,

π.χ. Τσετσενία και Γεωργία). Η ασυμμετρία της κρίσης δημιουργεί ποικίλα συμφέροντα στις διάφορες χώρες της ΕΕ, καθιστώντας ιδιαίτερα δύσκολη μια συντονισμένη πολιτική της ΕΕ για τους πρόσφυγες. Επιπλέον, το μέγεθος των χωρών, η «ικανότητα απορρόφησης» καθώς και η οικονομική κατάσταση ποικίλλουν σε όλους τους τομείς, αυξάνοντας ακόμη περισσότερο την ποικιλομορφία των συμφερόντων.

Ενώ μεγάλες χώρες όπως η Γερμανία με ταχεία οικονομική ανάπτυξη και έλλειψη εργατικού δυναμικού μπορούν να δουν την εισροή μεταναστών και προσφύγων ως πιθανή οικονομική επένδυση, άλλες όπως η Δανία (με πληθυσμό 5,7 εκατομμυρίων ανθρώπων) ή η Σλοβακία (με πληθυσμό 5,4 εκατομμυρίων) μπορεί να τείνουν να την αναγνωρίσουν ως οικονομικό βάρος και απειλή για την κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική σταθερότητα. Η Αυστρία και η Σλοβακία είναι χώρες σκεπτικιστές για τους μετανάστες και δέχτηκαν μετεγκαταστημένους πρόσφυγες (σε συμβολικούς αριθμούς) μόνο για να αποφύγουν τη διαδικασία επί παραβάσει της ΕΕ (που έχει πλέον θεσπιστεί κατά της Πολωνίας, της Ουγγαρίας και της Τσεχικής Δημοκρατίας), ενώ η ΕΕ επικρίνει σταθερά τη Βιέννη και τη Μπρατισλάβα για τη μάλλον μέτρια δέσμευσή τους. Ενώ το 2017 η Αυστρία κατατάσσεται μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ με τη μεγαλύτερη επιβάρυνση παγκοσμίως όσον αφορά τη μετανάστευση και την εισροή προσφύγων και, ως εκ τούτου, αρνείται να αναλάβει μεγαλύτερη δέσμευση, η Σλοβακία θεωρεί τον εαυτό της μια χώρα πολύ μικρή και ιστορικά ακατάλληλη για να γίνει μια «πολυπολιτισμική κοινωνία», όπως δήλωσε η κυβέρνησή της σε πολλές περιπτώσεις.

Πράγματι, όποιες και αν είναι οι οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις που μπορεί να συνεπάγεται η εισροή προσφύγων, υπάρχουν επί του παρόντος δύο κύριες προσεγγίσεις για τη μετανάστευση στην Ευρώπη. Χώρες όπως η Ουγγαρία και η Αυστρία αποφάσισαν να αυξήσουν τους συνοριακούς ελέγχους και να υψώσουν φράχτες. Άλλες πάλι, όπως η Μεγάλη Βρετανία, αποφάσισαν να χρηματοδοτήσουν ένα τείχος στα σύνορά της με τη Γαλλία στο Καλαί. Οι Κάτω Χώρες εναπόθεσαν τις ελπίδες τους στο ευρωπαϊκό σύμφωνο «Εταιρική σχέση για την ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων» που θεσπίστηκε τον Μάρτιο του 2016 και επισημοποιήθηκε τον Μάιο του ίδιου έτους με το Σύμφωνο του Άμστερνταμ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016α). Η Ιταλία, ως η δεύτερη χώρα που πλήττεται περισσότερο από τις αφίξεις μετά την Ελλάδα, έχει καταβάλει όλες τις προσπάθειές της από το 2015 σε ένα ολοκληρωμένο ευρωπαϊκό σύμφωνο για τους πρόσφυγες που θα πρέπει να εγγυάται τη «δίκαιη» ανακατανομή των μεταναστών και των προσφύγων που φτάνουν στις ακτές της και στα άλλα 28

ευρωπαϊκά έθνη για να μοιραστούν την ευθύνη. Με βάση την προκαταρκτική απόφαση της ΕΕ τον Σεπτέμβριο του 2015, η οποία θα διαρκούσε μόνο δύο χρόνια, η Ιταλία ελπίζει σε ένα μόνιμο σύστημα μετεγκατάστασης προσφύγων. Ωστόσο, μέχρι τον Ιούνιο του 2016 μόνο 2280 άτομα έχουν μετεγκατασταθεί από την Ελλάδα και την Ιταλία, γεγονός που καταδεικνύει την αποτυχία του προγράμματος. Στις 7 Δεκεμβρίου 2017, η Πολωνία και η Ουγγαρία δεν δέχτηκαν πρόσφυγες στο πλαίσιο του προγράμματος μετεγκατάστασης, η Αυστρία δέχθηκε 17, η Τσεχική Δημοκρατία 12 και η Σλοβακία 16. Η Γερμανία δεν έχει ακόμη δεχθεί 17.812 (έναντι 27.536), η Γαλλία 14.948 (έναντι 19.714), η Ολλανδία 3.312 (έναντι 5.947) και η Ρουμανία 3.452 (έναντι 4.180) (Συμβούλιο, 2017).

Πίνακας 5 Απεικόνιση των διαδρόμων που χρησιμοποιούν οι πρόσφυγες- μετανάστες από την Τουρκία προς την Ελλάδα

Στο πλαίσιο της αποτυχίας του προγράμματος μετεγκατάστασης, το ζήτημα της μετανάστευσης είναι βέβαιο ότι θα παραμείνει συγκρουσιακό μεταξύ των κρατών μελών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα ασκήσει μεγαλύτερη πίεση στην Ουγγαρία, την Πολωνία και τη Σλοβακία, όταν κινήσει διαδικασία επί παραβίασει ενώπιον του Δικαστηρίου της ΕΕ για «μη συμμόρφωση με τις νομικές υποχρεώσεις τους σχετικά με τη μετεγκατάσταση». Εάν το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αποφασίσει κατά των προκλητικών κρατών μελών, οι χώρες της ΚΑΕ είναι πιθανό να δεχθούν μόνο έναν συμβολικό αριθμό προσφύγων, όπως η Αυστρία και η Σλοβακία, για να αποφύγουν την

οικονομική τιμωρία. Αυτό σίγουρα δεν θα έσωζε το αμφιλεγόμενο πρόγραμμα μετεγκατάστασης.

Συμπεράσματα

Από την πλεονεκτική θέση του 2017, οι νομικές και γεωγραφικές καινοτομίες που επιστρατεύτηκαν ως απάντηση στην «προσφυγική κρίση» του 2015 φάνηκαν να αποδίδουν στιγμιαία αποτελέσματα. Η αλλαγή στα νησιά του Αιγαίου, που επισημάνθηκε στην εναρκτήρια βινιέτα, ήταν άμεση και χειροπιαστή. Οι περισσότεροι παράγοντες συμφώνησαν ότι η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας είχε μειώσει δραστικά τον αριθμό των ανθρώπων που έφταναν στα νησιά από την Τουρκία. Η δημιουργία «hotspots» με ειδικά σχεδιασμένα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης αποκόπτει αποτελεσματικά τη φυγή προσφύγων από την Ελλάδα και αποτρέπει τη συσσώρευση ανθρώπων στα σύνορα με τη Βόρεια Μακεδονία. Μαζί με τους νεόδμητους συνοριακούς φράχτες κατά μήκος της βαλκανικής οδού, οι πολιτικές έθεσαν τέλος στη μαζική ροή ανθρώπων μέσω των Βαλκανίων προς τη Δυτική Ευρώπη.

Ωστόσο, μέχρι το καλοκαίρι του 2018, ο αριθμός των αιτούντων άσυλο άρχισε να αυξάνεται αρκετά ώστε να υπερφορολογεί το σύστημα και οι εγκαταστάσεις. Τα ΚΥΤ στη Λέσβο και τη Σάμο έχουν γίνει υπερπλήρη και ανεπαρκώς εξοπλισμένα, και στερούνται πολλές από τις βασικές υπηρεσίες. Αντί για την αποτελεσματικότητα και την τυποποίηση της επεξεργασίας που οραματίζεται η «προσέγγιση hotspot», τα νησιά έχουν μετατραπεί σε κέντρα κράτησης όπου οι άνθρωποι μαραζώνουν σε νομικό κενό για μήνες και χρόνια. Η «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση» λύθηκε με τη μετεγκατάστασή της στην περιφέρεια της Ευρώπης.

Ακόμη και αυτές οι «λύσεις» είναι μόνο προσωρινές. Ως επείγουσα αντίδραση σε μια αντιληπτή κρίση, το θεματολόγιο της ΕΕ για τη μετανάστευση βρίσκεται υπό συνεχή πίεση από το μεταβαλλόμενο πολιτικό τοπίο στις χώρες εταίρους και στις περιφέρειες των οποίων αποτελούν μέρος. Η παρατεταμένη φύση της συριακής σύγκρουσης σημαίνει ότι οι διαπραγματευόμενες συμφωνίες εξωτερίκευσης μπορεί οποιαδήποτε μέρα να χάσουν την ελκυστικότητά τους προς τις χώρες εταίρους. Εν τω μεταξύ, τέτοιοι χωρικοί έλεγχοι απαιτούν από την ΕΕ να είναι αισιόδοξη για πολλές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δημιουργούν και ανέχονται οι πολιτικές της.

Δεδομένου ότι τα ζητήματα των προσφύγων σε μελέτες περιπτώσεων έχουν αποκτήσει μόνιμο και ελεγχόμενο ρόλο, μια μελλοντική έρευνα θα πρέπει να επικεντρωθεί στην

αξιολόγηση της επίδρασης των προσφυγικών ροών στην τουριστική εικόνα των νησιών και στην αντίληψη των τουριστών και των τουριστικών πρακτόρων. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι λαμβάνοντας υπόψη τη γεωγραφική περιοχή του Ανατολικού Αιγαίου, το προσφυγικό ζήτημα θα υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ως εκ τούτου, μια μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διερευνήσει τη συμπερίληψη της μόνιμης παρουσίας των προσφυγικών ροών και των δομών – μεταβατικών και μη διερχόμενων δομών φιλοξενίας στον τουριστικό σχεδιασμό. Ένα τέτοιο πλαίσιο θα πρέπει επίσης να περιλαμβάνει τη διερεύνηση των πρακτικών διαχείρισης κρίσεων που θα πρέπει να αναπτύσσονται σε έναν τουριστικό προορισμό στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η ΕΕ και ειδικότερα η Γερμανία εμπιστεύονται πολύ τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας. Αφήνοντας κατά μέρος την αυταρχική στροφή στην Τουρκία και την επιπλοκή των σχέσεων ΕΕ-Τουρκίας στο πλαίσιο της συμφωνίας, υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητά της. Ορισμένοι ειδικοί σε θέματα μετανάστευσης (Spijkerboer, 2016) επισημαίνουν ότι είναι λάθος να υποστηρίζεται ότι η συμφωνία μείωσε σημαντικά τον αριθμό των προσφύγων που έρχονται στην Ευρώπη. Μετά την κορύφωση της ροής προσφύγων τον Οκτώβριο του 2015, ο αριθμός των αφίξεων προσφύγων μειώνεται σταθερά. Δεν υπήρξε περαιτέρω πτωτική τάση μετά τις 20 Μαρτίου 2016, ημερομηνία υπογραφής της συμφωνίας. Ως αποτέλεσμα, ο εμπειρογνώμονας μετανάστευσης Thomas Spijkerboer υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ της συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας και του αριθμού των μεταναστών που διασχίζουν το Αιγαίο από την Τουρκία στην Ελλάδα. Εάν ένα επόμενο κύμα προσφύγων έρθει στην Ευρώπη, η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας είναι πιθανό να είναι αναποτελεσματική. Αυτό είναι ένα ακόμη επιχείρημα ότι μόνο μια σύνθετη προσέγγιση μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της κρίσης, αντί για την πίστη σε μεμονωμένες θαυματουργές λύσεις, είτε πρόκειται για τη μετεγκατάσταση των προσφύγων είτε για τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας.

Ο ασύμμετρος χαρακτήρας της ΕΕ είναι βέβαιο ότι θα παράγει, θα ενισχύει ή ακόμη και θα αναπαράγει συγκρούσεις, εντάσεις και ατελείς πολιτικές απαντήσεις. Αυτό ήταν ορατό στην πολιτική ασύλου της ΕΕ με τους αδύναμους κεντρικούς θεσμούς και τα διάσπαρτα εργαλεία εξωτερικής δράσης. Ως εκ τούτου, η ΕΕ φαίνεται να χρειάζεται πιο συγκεντρωτικούς θεσμούς στο άσυλο και τη μετανάστευση για να αντιμετωπίσει τις ασύμμετρες πιέσεις. Οι πιο συγκεντρωτικοί θεσμοί θα επέτρεπαν όχι μόνο την

εξεύρεση πιο σύνθετων λύσεων, αλλά και την υπέρβαση των συγκρούσεων κατανομής και συντονισμού μεταξύ των κρατών μελών.

Η σιωπή των τοπικών πληθυσμών στη Λέσβο πρέπει να γίνει κατανοητή στο πλαίσιο μιας γενικότερης δομικής σιωπής στην ανθρωπιστική και αναπτυξιακή βιβλιογραφία σε διάφορες μη ευρωπαϊκές περιοχές. Παρόλο που υπάρχουν πολλές μελέτες που δείχνουν τη σημασία της κατανόησης των τοπικών αντιλήψεων σχετικά με τις εξωτερικά εισαγόμενες πολιτικές και παρεμβάσεις, αποτυγχάνουν επίσης να τις τεκμηριώσουν. Έτσι, η εστίαση σε χώρες όπως για παράδειγμα η Ιορδανία, η Τουρκία και η Λιβύη – που φιλοξενούν δυσανάλογα μεγάλο αριθμό προσφύγων – θα μπορούσε να προσφέρει πληροφορίες για την κατανόηση της νομιμότητας και της αποτελεσματικότητας των συνοριακών πολιτικών και των ανθρωπιστικών παρεμβάσεων / παρεμβάσεων ασφάλειας. Η διασύνδεση περιπτωσιολογικών μελετών σχετικά με τις εξωτερικές παρεμβάσεις και τις αλληλεπιδράσεις τοπικής κοινότητας-προσφύγων σε μη ευρωπαϊκούς νομούς/περιφέρειες με τις εμπειρίες των τοπικών κοινωνιών της Ελλάδας/Λέσβου θα βοηθούσε στην αξιολόγηση με πιο ολιστικό τρόπο των συνεπειών των διαφόρων παρεμβάσεων και μεθοριακών πρακτικών σε ολόκληρες χώρες ή περιφέρειες.

Οι πολίτες που ζουν κοντά στους καταυλισμούς βιώνουν συνεχή ανασφάλεια και άγχος, λόγω της παραβατικότητας και της ανομίας στην περιοχή, που δυσκολεύουν την καθημερινότητά τους. Το γύρω φυσικό περιβάλλον κοντά στους καταυλισμούς έχει υποβαθμιστεί σοβαρά και ορισμένοι έχουν μιλήσει ακόμη και για σοβαρά προβλήματα υγιεινής λόγω των υπερπλήρων καταυλισμών και της έλλειψης κατάλληλων υποδομών, όπως μονάδες διαχείρισης λυμάτων κ.λπ. Δηλώνουν επίσης ότι οι πολιτικές της ΕΕ για τη μετανάστευση δεν ανταποκρίνονται στις ανάγκες της σημερινής κατάστασης και επισημαίνουν επίσης την αναγκαιότητα συγκεκριμένων πολιτικών για τα νησιά ως τόπους με περιορισμένες ή σπάνιες πηγές και δυνατότητες φιλοξενίας προσφυγικών πληθυσμών.

Στον τομέα της ανάκαμψης, οι πολίτες του νησιού είναι συγκρατημένα αισιόδοξοι, αλλά με θετικό πρόσημο, ενώ οι επιχειρηματίες βρίσκονται κάπου στη μέση της ανάκαμψης του νησιού. Οι απόψεις που εξέφρασαν οι νησιώτες για το πώς θα επιστρέψουν στην «κανονικότητα» ήταν πολλές και ποικίλες. Οι περισσότερες από αυτές συγκλίνουν σε μια πιο ανθρώπινη κοινωνία που σέβεται τους πολίτες του κόσμου

μέσω της καλύτερης διαχείρισης των προσφυγικών ροών και ενός δικαιότερου τρόπου κατανομής ευθυνών και βαρών. Εκφράστηκε επίσης έντονα η μετεγκατάσταση των προσφύγων από το νησί, η μείωση του αριθμού τους. Η αντιστροφή του αρνητικού κλίματος σύμφωνα με τους επιχειρηματίες του νησιού επικεντρώνεται στην άμεση μετεγκατάσταση των προσφύγων από το νησί, στον καλύτερο έλεγχο των συνόρων, στο κλείσιμο hot spots και, τέλος, στο rebranding της τουριστικής ταυτότητας του νησιού. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η Ελλάδα κλήθηκε να διαχειριστεί όχι μόνο μια προσφυγική κρίση αλλά και μια βαθιά ανθρωπιστική. Μια κρίση που έκανε την Ελλάδα να περπατήσει σε τεντωμένο σχοινί και να προσπαθήσει να ισορροπήσει ανάμεσα στο ανθρώπινο πρόσωπό της και τις ρατσιστικές φωνές της.

Επίμετρο

Στο κείμενο που ακολουθεί θα προσπαθήσω να καταδείξω την δική μου εμπειρία έχοντας καταγωγή από την Λέσβο αλλά και γνωρίζοντας τι συμβαίνει και στα άλλα γύρω νησιά, για το πως ζουν οι μετανάστες με τους ντόπιους και το πως μου μετέφεραν οι ντόπιοι τις εμπειρίες τους από τα γεγονότα του 2015. Τα στρατόπεδα είναι επικίνδυνα. Ήδη υπερπλήρεις και χωρίς τόσο βασικές εγκαταστάσεις υγιεινής όσο και πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη, ωθούνται σε οριακό σημείο από τον υψηλό αριθμό αφίξεων. Βίαιες ταραχές έχουν ξεσπάσει σε καταυλισμούς σε όλα τα νησιά, συμπεριλαμβανομένης της Μόριας στη βόρεια ακτή της Λέσβου, όπου ζουν περίπου 19.000 άνθρωποι σε έναν χώρο σχεδιασμένο για περίπου 2.800 άτομα. Η Οργάνωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει προειδοποιήσει για ανθρωπιστική καταστροφή. Τα Camp ουσιαστικά ήταν ένα σχέδιο ώστε να αποτελέσουν αποτρεπτικό παράγοντα για νέο κύμα μετανάστευσης

Οι περισσότεροι κάτοικοι των νησιών με το που ξέσπασε το τεράστιο κύμα της μετανάστευσης αμέσως έτρεξαν να βοηθήσουν όπως μπορούσαν. Αυτό ίσως έχει να κάνει ότι πολλοί είδαν στα μάτια των κατατρεγμένων ανθρώπων τους παππούδες τους που εκδιώχθηκαν από τα παράλια της Τουρκίας έναν περίπου αιώνα πριν. Μαζεύτηκαν τρόφιμα, ρούχα, είδη πρώτης ανάγκης πολλοί ακόμα φιλοξένησαν οικογένειες στα σπίτια τους. Όμως, τα κύματα ανθρώπων που κατέφθαναν ήταν τόσο μεγάλα που ήταν αδύνατο μεμονωμένα να δοθεί κάποια λύση. Το σημαντικό είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων των νησιών του Βορείου Αιγαίου αντιμετωπίζει το πρόβλημα

ως ανθρωπιστικό και τους ανθρώπους αυτούς τους βλέπει με συμπόνια γνωρίζοντας ότι ψάχνουν για ένα καλύτερο μέλλον.

Από την άλλη πλευρά μερικοί κάτοικοι συμμερίζονται την άποψη. «Οι αιτούντες άσυλο είναι παράνομοι μετανάστες, όχι πρόσφυγες», Θέλοντας να φύγουν από το νησί, υποστηρίζοντας ότι η παρουσία τους έχει επιβαρύνει την τοπική οικονομία και τις επιχειρήσεις επηρεάζοντας αρνητικά τον τουρισμό. Τα άτομα των οποίων οι αιτήσεις ασύλου απορρίπτονται υποχρεούνται γενικά να επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους. Μερικοί το κάνουν εθελοντικά. Άλλοι απελαύνονται. Ωστόσο, η απέλαση είναι συχνά δύσκολη στην πράξη. Ένας συνηθισμένος λόγος είναι η έλλειψη ταξιδιωτικών εγγράφων ή η άρνηση της χώρας καταγωγής του ατόμου να δεχτεί τους επαναπατριζόμενους. Ο ετήσιος ρυθμός απόδοσης είναι γενικά κατά μέσο όρο περίπου το ένα τρίτο.

Οι πρόσφυγες που ζητούν άσυλο φοβούνται ότι εάν η κυβέρνηση δεν είναι σε θέση να πληρώσει τους δημόσιους υπαλλήλους της, οι δυσκολίες στις υπηρεσίες ασύλου θα αυξηθούν και η αίτησή τους για άσυλο θα παραμείνει σε αναμονή για αβέβαιο χρονικό διάστημα. Οι ουρές μπροστά από τις υπηρεσίες ασύλου στην Αθήνα είναι τόσο μεγάλες που οι άνθρωποι αποφασίζουν να κατασκηνώσουν και να κοιμηθούν ακόμη και για δύο νύχτες για να εξυπηρετηθούν. Γενικότερα, η δημοσιονομική κατάσταση που επικρατεί σε μια χώρα έχει αντίκτυπο σε όλες τις πτυχές της.

Είναι φανερό πλέον ότι ο ελληνικός λαός δεν μπορεί να βοηθήσει άλλο. Είναι επίσης απελπισμένοι και έχουν πολύ λίγα να δώσουν. Η οικονομική κατάσταση που επικρατεί και γενικότερα η αύξηση των τιμών και ο πληθωρισμός έχουν δημιουργήσει αρνητικές συνθήκες για κάθε περαιτέρω βοήθεια. Όμως, παρά τις δυσκολίες που ζουν οι ίδιοι οι Έλληνες, η στάση των ανθρώπων στα νησιά μέχρι και σήμερα δείχνει μεγάλη αλληλεγγύη. Πολλοί πολίτες έχουν δώσει το χρόνο και τους πόρους τους για να παρέχουν τρόφιμα και ρούχα στους πρόσφυγες.

Πολλά απομένουν να γίνουν όσον αφορά τη συνολική αλλαγή νοοτροπίας μεταξύ των Ελλήνων πολιτών, καθώς και όσον αφορά την καταπολέμηση των διακρίσεων στην αγορά εργασίας ή γενικότερα στην κοινωνία (και εδώ η παρέμβαση της κυβέρνησης είναι απαραίτητη και πρέπει να αναπτυχθεί κι άλλο), αλλά υπάρχει σαφώς ένας νέος άνεμος που φυσάει σε όρους να θεωρείται η μετανάστευση ως χαρακτηριστικό της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας και όχι ως ιστορικό ατύχημα ή κακό

που πρέπει να μετριαστεί με αυστηρό έλεγχο και περιθωριοποίηση των νεοαφιχθέντων. Ο μόνος τρόπος είναι η ένταξη αυτών των ανθρώπων ώστε να μπορούν να ονειρεύονται και να χτίσουν σιγά σιγά ένα καλύτερο μέλλον.

Βιβλιογραφία

Albahari, M. (2016). *Crimes of Peace: Mediterranean Migrations at the World's Deadliest Border*. University of Pennsylvania Press.

Allison, R. (2019). *The Russian Challenge and the EU's Response*. Chatham House.

Amnesty International. (2016). *The EU-Turkey Deal: A Blueprint for Despair*. Amnesty International Report: <https://www.amnesty.org>

Amnesty International. (2018). *Greece: Violations of the Rights of Refugees and Migrants Continue*. Amnesty International Report.

Alzgoool, M. (2019). *Migration and Social Tensions: The Impact of Refugee Camps on Host Communities*. *International Journal of Migration Studies*.

Article 12, Presidential Decree 77/2022- Gov. Gazette 212/A/17-11-2022

Asylum Information Database. (2016). *Common European Asylum System (ECAS) and Procedural Standards*. European Council on Refugees and Exiles

Bakvis, H. (2013). *Hierarchy and Collaboration in Governance: EU Institutions and Member States*. *European Policy Review*

Banulescu-Bogdan, N., & Fratzke, S. (2015). *Europe's migration crisis in context: Why now and what next?* *The Online Journal of the Migration Policy Institute*. Migration Information Source. <https://goo.gl/e74kVm>

Bendixen, M. (2017). *Asylum in Denmark: Statistical Overview 2017*. Danish Refugee Council.

BBC News. (2016). *Greece recalls ambassador from Austria in migrant row* :<https://www.bbc.com/news/world-europe-35658778>

BBC (2016a), *Nine arrested after Greek refugee camp burns*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-37413710>.

Bright, J., & Harris, J. (2003). *A New Vision for Refugees*. UK Government Policy Paper.

- Cabot, H. (2016). *The Governance of Refugee Solidarity in Greece*. *Social Anthropology*.
- Cabot, H. (2019). *The Business of Solidarity: Refugee Support and Humanitarian NGOs in Greece*. University of Pennsylvania Press.
- Carassava, A. (2018). *Greece's Migrant Crisis: The Challenges and Responses*. Athens Review of Books.
- Casas-Cortes, M., Cobarrubias, S., & Pickles, J. (2015). Riding Routes and Itinerant Borders: Autonomy of Migration and Border Externalization. *Antipode*.
- Chrysogelos, A. (2016). The European Refugee Crisis and the Rise of Populism. *Journal of European Public Policy*.
- Cinelli, M. (2017). Borders and Migration in the 21st Century. *Migration Studies*.
- Clayton, J. (2015). The Global Displacement Crisis and Europe's Response. *The Guardian*.
- Collyer, M., & King, R. (2016). Narrating Europe's migration and refugee 'crisis'. *Geography*, 101(3), 98-106.
- Curry, D. (2015). Network Governance and Relational Power in Political Institutions. *Policy & Politics*.
- Danou, P. (2017). International Migration and Human Rights. *European Journal of Migration and Law*.
- Decker, O., & Brähler, E. (2006). *Right-Wing Extremism in Germany: A Study by the Friedrich-Ebert Foundation*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Delcker, J. (2016). Angela Merkel's Refugee Policy: 'We Can Handle This'. *Politico*.: <https://www.politico.eu>
- De Genova, N., Mezzadra, S., & Pickles, J. (2015). New Keywords: Migration and Borders. *Cultural Studies*.
- Dettmer, M., Traufetter, G., & von Hammerstein, K. (2016). Germany's Refugee Crisis: Economic Benefits or Burden? *Der Spiegel*: <https://www.spiegel.de>

Dockery, W. (2017) *The Balkan route - explained*, *InfoMigrants*.
<https://www.infomigrants.net/en/post/2546/the-balkan-route-explained>.

Dockery, W. (2017). Refugees and the Crisis of European Identity. *European Journal of Sociology*.

Ελληνική Δημοκρατία. (2022). Προεδρικό Διάταγμα 77/2022: Ίδρυση Κλειστών Ελεγχόμενων Δομών (Κ.Ε.Δ.) και κατάργηση Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης (Κ.Υ.Τ.) - Τροποποίηση του π.δ. 106/2020 «Οργανισμός Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου» (Α' 255). ΦΕΚ Α' 212/17-11-2022.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017). Ευρωπαϊκή Ατζέντα για τη Μετανάστευση: Πρόοδος και Προοπτικές. Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

ECOI. (2016). Χίος και προσφυγικές ροές μετά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο 1919-22. European Country of Origin Information Network

Ekathimerini. (2016). EU future in question as migration crisis unfolds.

Ekathimerini (2017), Push to move migrants from islands to mainland, <<http://www.ekathimerini.com/223876/article/ekathimerini/news/push-to-movemigrants-from-islands-to-mainland>>.

Ert News, Χίος: Ματαίωση της εκδίκασης για τη Νέα Δομή στο Θόλος, 20 September 2023, <https://tinyurl.com/3r7hpr6c>

Euronews (2016), *Italy new 'frontline' in Europe's refugee crisis, warns Frontex chief*, <<http://www.euronews.com/2016/07/12/italy-new-frontline-in-europe-s-refugee-crisis-warns-frontex-chief>>.

European Commission (2016a), *The Urban Agenda for the EU: European cities get their say in EU policy making*, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1924_en.htm>.

European Parliament. (2022). Frontex: European Anti-Fraud Office (OLAF) Investigation Report. European Parliament Report: <https://www.europarl.europa.eu>

European Commission (2016b), *Relocation and resettlement: State of Play*, <<http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda->

migration/backgroundinformation/docs/20160615/factsheet_relocation_and_resettlement__state_of_play_en.pdf>.

European Commission (2020) *Πληροφορίες για την αγορά εργασίας - Βόρειο Αιγαίο.*, *EuropeanCommission*.<https://ec.europa.eu/eures/main.jsp?catId=381&acro=Imi&lang=el&countryId=GR&regionId=GR4&nuts2Code=GR41&nuts3Code=null&regionName=Βόρειο Αιγαίο>.

European Commission, Annual Activity Report 2020, Directorate General for Migration and Home Affairs (DG HOME), <https://tinyurl.com/2s3fvyb8>.

Fili, A. (2016). Detention as Punishment: Has the EU's Migration Policy Gone Too Far? *Journal of Refugee Studies*.

Franko Aas, K. (2007). *Globalization and Crime*. SAGE Publications.

Frontex. (2023). Annual Risk Analysis. European Border and Coast Guard Agency Report.

Fielitz, M. (2020). Humanitarian Volunteering and Border Politics in the Aegean Sea. *Migration Studies Journal*.

Garelli, G., & Tazzioli, M. (2016). The EU hotspot approach at Lampedusa. Published in *Open Democracy*, this article discusses the implementation of the hotspot approach in Lampedusa and its implications for asylum seekers.

Gillespie, M. (2018) 'Refugee Waste: Death, Survival and Solidarity in Lesvos', in Dodsworth, F. and Walford, A. (eds) *A World Laid Waste? Responding to the Social, Cultural and Political Consequences of Globalisation*. Culture, Economy and the Social (CRESC). 1st edn. London: Routledge, pp. 147–170.

Georgoulas, S. (2017). Border Policies and Migration Control in Southern Europe. *Journal of Migration and Border Studies*

Gillespie, M. *et al.* (2018) *Mapping Refugee Media Journeys Smartphones and Social Media Networks Research*

Guild, E., & Bigo, D. (2010). The Transformation of Border Controls in Europe. *Journal of Border Studies*.

Hamilakis, Y. (2017). The Archaeology of Forced Migration. *Journal of Mediterranean Studies*.

Ηνωμένα Έθνη. (1948). Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών.

Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. (1951). Σύμβαση για το Καθεστώς των Προσφύγων. Ηνωμένα Έθνη.

Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. (1967). Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων. Ηνωμένα Έθνη.

Hess, S., & Kasperek, B. (2017). Externalization and Internalization of EU Borders. *Migration Policy Review*.

Hellanicus, P. (2018). "The Aegean Dispute: Borders, Migration, and Geopolitics." *Hellenic Studies Journal*.

Hyndman, J. (2003). Preventive, Palliative, or Punitive? Safe Spaces in Bosnia-Herzegovina, Somalia, and Sri Lanka. *Journal of Refugee Studies*, 16(2), 167-185.

Human Rights Watch. 2019. *Turkey: Syrians Being Deported to Danger; Authorities Use Violence, Threats, Detention to Coerce Returns*. 24 October. https://www.hrw.org/news/2019/10/24/turkey-syrians-being-deported-danger?fbclid=IwAR2RmgutdpOFNR_gvmoKtgAP0fCPu9PXq9SoD1mrORQMCA6ItbYslbCCaJk.

Iliadou, E. (2019). Border Harms and Everyday Violence: The Lived Experiences of Border Crossers in Lesvos Island, Greece. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*

Kalir, B., & Rozakou, K. (2016). 'Giving Form to Chaos': The Futility of EU Border Management at Moria Hotspot in Lesvos. *Society & Space*.

Kasperek, B. (2016). Complementing Schengen: The Dublin System and the European Border and Migration Regime.

Kasperek, B. (2021). The Migration Regime and the Role of Frontex. *European Migration Studies*.

Kotsiou, S., et al. (2018). Health Challenges of Refugee Camps in Greece. *International Journal of Public Health*.

- Kotef, H. (2015). *Movement and the Ordering of Freedom: On Liberal Governances of Mobility*. Duke University Press.
- Latour, B., & Weibel, P. (2005). *Making Things Public: Atmospheres of Democracy*. MIT Press.
- Lendaro, A. (2016). *L'invention d'une frontière européenne: Politiques migratoires et gestion des indésirables*. Paris: Éditions du Croquant.
- Ludlow, P. (2015). *The Migration Crisis: A Challenge to the European Union's Policy Framework*. European Council Briefing Note.
- Mezzadra, S., & Neilson, B. (2013). *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*. Duke University Press.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (2016). *Κοινωνικές Δυναμικές και Προσφυγικές Ροές: Η Περίπτωση της Χίου*. Εκδόσεις Νήσος.
- Panagos, R., Rontos, K., & Nagopoulos, N. (2020). *Social Integration of Refugees in Greek Islands*. Migration Policy Review.
- Parker, N., & Vaughan-Williams, N. (2012). *Borders, Mobility and Global Security*. Palgrave Macmillan
- Papadopoulos, A. (2020). *The Social Impact of Migration in Greece*. Hellenic Migration Policy Institute.
- Papastergiou, V., & Takou, E. (2018). *The Role of NGOs in the Greek Refugee Crisis*. Hellenic Migration Policy Journal.
- Pallister-Wilkins, P. (2017). *Humanitarian Borders in the Aegean*. International Journal of Migration and Border Studies..
- Barigazzi, J., & Herszenhorn, D. M. (2022). *Frontex chief resigns after misconduct investigation*. Politico. <https://www.politico.eu/article/frontex-chief-fabrice-leggeri-resigns-after-misconduct-investigation/>
- Perkowski, N. (2016). *Deaths, Interventions, Humanitarianism and Human Rights in the Mediterranean 'Migration Crisis'*. Mediterranean Politics.
- Rozakou, K. (2016). *Hospitality and Refugee Reception in Greece*. Social Anthropology.

RSA, Chios: What is happening today in the refugee structures on the Aegean islands, May 2023, <https://tinyurl.com/mnrvnyyh>.

RSA (2016). Refugee Support Aegean Report on the Refugee Crisis in Greece. RSA Publications.

Refugee Support Aegean (2023). What is happening today in the refugee structures on the Aegean islands.

Ruhrmann, H., & Fitzgerald, D. (2016). The Externalization of EU Borders: Policies and Impacts. *European Migration Studies*.

Seufert, G. (2015). The EU-Turkey Refugee Deal: Political Implications and Challenges. SWP Research Paper, German Institute for International and Security Affairs.

Stierl, M. (2019). *Migrant Resistance in Contemporary Europe*. Routledge.

Souzas, D., Papadopoulos, A., & Karathanasis, P. (2020). Racism and Xenophobia in Lesbos: A Sociopolitical Analysis. *Journal of Migration Studies*.

Soros, G., & Schmitz, G. (2016). *The European Refugee Crisis: Challenges and Policy Responses*. Open Society Foundations.

Spijkerboer, T. (2016) 'Fact Check: Did the EU-Turkey Deal Bring Down the Number of Migrants and of Border Deaths?', University of Amsterdam.

Tardis, M. (2016). France and Germany: The Illusion of a Common Asylum Policy. *European Migration Review*.

The New Arab. (2016). Greece will not become 'warehouse of souls' for refugees: PM Tsipras. The New Arab, 26 February, <https://www.newarab.com/news/greece-will-not-become-warehouse-souls-refugees-pm-tsipras>

The Telegraph. (2016, February 26). Germany admits 130,000 asylum seekers are 'missing'

The Guardian. (2016). Denmark approves controversial law to seize assets from refugees. <https://www.theguardian.com/world/2016/jan/26/denmark-approves-plan-to-seize-assets-from-refugees>

Τνxs, *Χίος – Λέσβος: Μαχητικό «όχι» των κατοίκων στις προσφυγικές δομές – φυλακές*, 6 January 2022, <https://tinyurl.com/27xjwmuw> .

Triandafyllidou, A., & Mantanika, R. (2021). Migration and Border Management in Greece. *Journal of Migration Studies*.

Tsartas, P., Theodoropoulou, E., & Zacharatos, G. (2019). Tourism and the Refugee Crisis: Impacts and Responses in the Greek Islands. *Journal of Tourism and Migration Studies*, 7(2), 134-158.

UNCLOS. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea. UN Treaty Series.

Van Reekum, R. (2016). European Borders and the Crisis of Migration. *European Journal of Sociology*.

Vradis, A., et al. (2019). Border Politics in the Age of Migration. *Migration Policy Review*.

Walters, W. (2011). Foucault and Frontiers: Notes on the Governmentality of Borders. *International Political Sociology*.

Walters, W. (2015). Reflections on Migration and Governmentality: From the Global to the Local. *Journal of Borderlands Studies*

Zaun, N. (2017). *EU Asylum Policies: The Power of Strong Regulating States*. Springer.

Zolberg, A. (2003). *The Global Migration Crisis: Causes and Responses*. Oxford University Press.